

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка Навчально-
науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**МАТЕРІАЛИ ДО СЛОВНИКА ГОВІРКИ СЕЛА ДОБРІВЛЯНИ
ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV року навчання
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»,
спеціалізації 035.01 «Українська мова
та література», ОНП «Українська
філологія та західноєвропейська мова»
Анастасії Володимирівни КІЛИК

Науковий керівник:

к.філол. н., доцент кафедри української
мови та прикладної лінгвістики
Оксана СУХОВІЙ

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри української мови та прикладної лінгвістики

протокол №16 від «5» червня 2026 року

завідувач кафедри _____ (підпис)

к.філол.н., доц. Сергій РІЗНИК

білик.

АНОТАЦІЯ

Бакалаврську роботу присвячено аналізу вже наявних діалектологічних напрацювань, які описують особливості лексичного складу наддністрянського говору; дослідженню теоретичних засад укладання словників говірок окремих населених пунктів, обґрунтуванню принципів створення словника говірки села Добрівляни Чортківського району Тернопільської області. Увагу зосереджено на аналізі структури діалектних лексикографічних праць, способів збирання та систематизації мовного матеріалу, організації словникової статті, використанні граматичних характеристик, ремарок та ілюстративного контексту.

Актуальність роботи полягає у необхідності збереження духовної спадщини народу, фіксації лексичного діалектного складу мову, який під тиском глобалізації і активного посилення ролі української літературної мови поступово витісняється, що призводить до втрати унікальних лексичних одиниць окремих населених пунктів.

Новизна дослідження зумовлена відсутністю системного лексикографічного опису мовлення жителів села Добрівляни. Уперше здійснено системний аналіз діалектної лексики цього населеного пункту. Матеріалом дослідження слугували записи живого мовлення респондентів, зібрані під час польових досліджень 2025-2026 років і неформальних інтерв'ю впродовж 2023-2026 років.

Завдання роботи: вироблення засад створення словникової статті словника, класифікація зібраного лексичного матеріалу, проведення статистичного аналізу та виокремлення унікальних діалектних лексем.

Структура роботи: бакалаврська робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

Ключові слова: говірка, діалектна лексика, словник, лексикографія, словникова стаття, принципи укладання словника, мовлення діалектоносіїв, польові записи.

ABSTRACT

The bachelor's thesis is devoted to the analysis of existing dialectological studies describing the lexical features of the Naddnistrian dialect, as well as to the investigation of the theoretical foundations of compiling dictionaries of local dialects. The study also substantiates the principles of creating a dictionary of the dialect spoken in the village of Dobrivliany, Chortkiv district, Ternopil region. Particular attention is paid to the analysis of the structure of dialect lexicographic works, methods of collecting and systematizing linguistic data, the organization of dictionary entries, and the use of grammatical characteristics, labels, and illustrative contexts.

The relevance of the study lies in the necessity to preserve the spiritual heritage of the people and to record the lexical composition of dialectal speech, which is gradually being displaced under the pressure of globalization and the increasing dominance of the Ukrainian standard language, leading to the loss of unique lexical items characteristic of particular localities.

The novelty of the research is determined by the absence of a systematic lexicographic description of the speech of the inhabitants of the village of Dobrivliany, as well as by the first comprehensive analysis of its dialectal vocabulary. The research material consists of recordings of authentic spoken language collected during fieldwork conducted in 2025–2026 and informal interviews carried out between 2023 and 2026.

The objectives of the study include identifying the specific features of compiling dictionary entries, classifying the collected lexical material, conducting a statistical analysis, and distinguishing unique dialectal lexemes.

Structure of the thesis: the bachelor's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references, and appendices.

Keywords: dialect, dialectal vocabulary, dictionary, lexicography, dictionary entry, principles of dictionary compilation, speech of local residents, field recordings, respondents.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАДДНІСТРЯНСЬКОГО ГОВОРУ.....	11
1.1. Історико-лінгвістичні передумови формування говору.....	11
1.2. Стан дослідження наддністрянського говору в сучасній діалектології..	13
1.3 Теоретичні засади укладання лексикографічних праць говірок окремих населених пунктів	16
Висновки до Розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СЛОВНИКА ГОВІРКИ	21
2.1. Засади укладання словникової статті словника говірки села Добрівляни Чортківського району Тернопільської області	21
2.2. Мікротопонімія як складник словника говірки	27
2.3. Статистична характеристика лексем говірки у порівнянні з «Наддністрянським регіональним словником» Г. Шиля	33
Висновки до Розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	53
ДОДАТКИ.....	54
ДОДАТОК А. Словникові статті на літеру П	54
ДОДАТОК Б. Ілюстрації	59

ВСТУП

У сучасному мовознавстві зростає увага до вивчення мовлення жителів окремих сіл, які є носіями культурної пам'яті, історичного досвіду та локальної ідентичності, адже, як зазначає у своїй праці Руслан Сердега, «при розв'язанні таких проблем, як групування населення в минулому, його колонізаційні рухи, взаємозв'язки з іншими народами, історик не може обійтися без урахування даних діалектології. Етнограф, у свою чергу, також не може без говіркових мовленнєвих фактів простежити розвиток культури того чи іншого етносу, зміни в побуті, історико-культурні зв'язки між народами тощо» [Сердега, 2011, с.33].

Одним із найважливіших інструментів фіксації й осмислення цього мовного багатства є діалектний словник — систематизований опис лексики, притаманної певній території, соціальній групі чи мовній традиції. Його створення має не лише наукове, а й культурне значення, адже діалекти поступово зазнають впливу літературно-унормованої мови, урбанізації та медійного простору, що призводить до втрати унікальних мовних одиниць. «Тому в деяких випадках лише дані діалектного мовлення дають можливість детальніше й докладніше простежити виникнення і розвиток того чи іншого явища нашої мови на всіх її рівнях — фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному тощо» [Сердега, 2011, с.33].

Діалектна лексика відображає специфіку побуту, традицій, господарювання, світогляду та міжособистісної комунікації носіїв певної місцевості. Саме тому укладання діалектного словника є важливим кроком у збереженні нематеріальної культурної спадщини та джерелом для подальших лінгвістичних, етнографічних і соціокультурних досліджень.

Актуальність дослідження зумовлена потребою фіксації та збереження локальної діалектної лексики, яка досі не була системно описана у наукових працях. Мовлення мешканців села Добрівляни не ставало об'єктом окремого

лексикографічного опрацювання, тому значна частина слів, їхніх значень і особливостей уживання існує лише в усній формі.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про лексичний склад наддністрянського говору та уточненні уявлень про особливості функціонування діалектної лексики в сучасному мовному середовищі.

Практичне значення створення діалектного словника зумовлене освітніми потребами. Роботу можна використовувати у викладанні мовознавчих дисциплін, підготовці наукових робіт, а також у формуванні мовної свідомості та поваги до локальної мовної традиції. Для носіїв говірки це спосіб збереження мовної ідентичності, а для дослідників – джерело автентичного матеріалу.

Мета роботи полягає у тому, щоб на базі записів мовлення жителів села Добрівляни зафіксувати та систематизувати лексичний матеріал різних тематичних груп та сформувані матеріали до словника говірки цього села. Для створення діалектного словника необхідно врахувати принципи укладання подібних лексикографічних праць, зокрема їхню структуру та способи подання матеріалу. Для досягнення обраної мети є необхідним розв'язання таких завдань:

- 1) з'ясувати історико-лінгвістичні передумови формування наддністрянського говору;
- 2) проаналізувати сучасні наукові підходи у вивченні наддністрянського говору;
- 3) охарактеризувати теоретичні засади укладання діалектних словників і принципи побудови словникової статті;
- 4) дослідити мікротопонімію як складник словника;
- 5) провести кількісний аналіз зібраного лексичного складу та здійснити порівняння із напрацюваннями Г. Шила;
- 6) визначити кількість унікальних діалектних лексем;

Об'єкт дослідження – словники говірок окремих населених пунктів як різновид діалектної лексикографії, у яких зафіксовано лексичний склад мови сіл,

особливості їхньої вимови, значень слів, уживання та функціонування в живому мовленні.

Предмет дослідження – засади укладання словників говірок окремих населених пунктів, зокрема способи збирання мовного матеріалу, критерії добору лексичних одиниць, структура словникової статті, способи подання значень слів, використання ремарок, ілюстративного матеріалу, фонетичних і граматичних характеристик.

Відповідно до мета і завдання дослідження було використано прийоми таких **методів**:

- 1) описового – застосовано для опису та систематизації зібраного матеріалу говірки села;
- 2) порівняльного – застосовано з метою зіставлення зібраної лексики з науковими напрацюваннями Гаврила Шила;
- 3) статистичного – застосовано для кількісного аналізу лексичних одиниць.

Джерельною базою для формування принципів укладання словникових статей стали такі праці: «Словник села Тилич на Лемківщині» Є. Турчин (1)¹, «Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області» О. Котяша (2), «Мокряни. Говірка маминого села. Словник» Г. Дидик-Меуш (3), «Мовний портрет села Тюдів» М. Голянич (4), «Говірка села Машеве Чорнобильського району» Ю. Бідношиї, Л. Дикої (5), «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І. Сабадоша (6), ««Наша байка зусьом начча»: поліська говірка с. Липне» Ю. Громика (7), «Дмитрушки. Словник говірки рідного села» В. Денисюка (8).

¹ Тут і далі в круглих дужках подано номер лексикографічної праці

До словника говірки села увійшли лексеми, які були власноруч зібрані протягом польових досліджень шляхом опитування 14 респондентів різного віку та соціального статусу.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (38 позицій), списку електронних ресурсів (3 позиції) , двох додатків. Повний обсяг роботи 64 сторінка, з них – сторінок основного тексту 45.

Апробація роботи:

1. Виступ на VIII Всеукраїнських наукових читаннях за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи» (Київ, 11 – 12 квітня 2024 р.); назва доповіді: «Діалектні назви на позначення сільськогосподарських знарядь праці та процесів говірки села Добрівляни». За матеріалами дослідження було опубліковано тези. URL: [ННІФ_тези_конф_2024_01.pdf](#) с. 107-108.
2. Виступ на 18-тій Міжнародній науковій конференції «Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур» (Київ, 25 жовтня 2024 р.), а також виступ на V Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції «МОВНІ ВИМІРИ СВІТУ» (Житомир, 24 квітня 2025 р.); назва доповіді: «Діалектні назви на позначення кухонного начиння та страв говірки с. Добрівляни Чортківського р-ну Тернопільської обл.».
3. Виступ на IX Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи» (Київ, 10 – 11 квітня 2025 р.); назва доповіді: «Мікротопонімія с. Добрівляни Чортківського району Тернопільської області». За матеріалами доповіді опубліковано тези. URL: [ННІФ_тези_конф_2025_01.pdf](#) с. 150-151.
4. Виступ на 19-тій Міжнародній науковій конференції «Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур» (Київ, 30-31 жовтня 2025 р.); назва доповіді: «Лексика кравецької сфери в говірці села Добрівляни

Чортківського району Тернопільської області». За матеріалами дослідження опубліковано тези. URL: [Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур збірник матеріалів 19-ої Міжнародної наукової конференції.pdf](#)

5. Робота на тему «Засади до укладання словника говірки с. Добрівляни Чортківського району Тернопільської області» здобула III місце на конкурсі студентських наукових робіт з української мови, літератури (з методиками їх викладання).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАДДНІСТРЯНСЬКОГО ГОВОРУ

1.1. Історико-лінгвістичні передумови формування говору

Територіальна диференціація української діалектної мови є результатом тривалого історичного розвитку та взаємодії різних позамовних чинників. Сучасний вигляд діалектної карти української мови включає три наріччя, а саме: північне наріччя, яке охоплює Чернігівську область, північні райони Сумської, Київської, Житомирської, Рівненської, Волинської областей; південно-східне наріччя, яке поширюється на території південних районів Київської та Сумської областей, усієї території Харківської, Луганської, Донецької, Полтавської, Запорізької, Дніпропетровської, Херсонської, а також на частині Кіровоградської, Черкаської, Миколаївської та Одеської областей; південно-західне наріччя, яке займає територію Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Вінницької областей, а також південні райони Волинської, Рівненської, Житомирської областей, західні райони Черкаської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської областей.

Проте сучасний, загальноприйнятий поділ на наріччя сягає історичної давнини, адже перша класифікаційна діалектологічна карта української мови була представлена у праці К. П. Михальчука «Наріччя, піднаріччя й говори Південної Росії в зв'язку з наріччями Галичини» 1877 р., який уже наприкінці XIX століття на базі матеріалів, зібраних у 59 населених пунктах, запропонував класифікацію українських говорів, яка лягла в основу сучасного вигляду діалектної карти. На підставі зіставних фонетичних і морфологічних даних К. Михальчук виділив три наріччя — поліське, українське, червоноруське (русинське чи русняцьке), окреслив їхні зовнішні межі і внутрішні диференціацію на менші мовно-територіальні утворення [АУМ с. 7].

Пізнішою була спроба І. Зілинського, який у праці «Проба упорядкування українських говорів» 1914 року виділяє два наріччя: південно-східне і північно-

західне, чому слугує підтвердження «Карта українських говорів» 1933 року (Іл. 1.1)

Першою в україністиці працею, де послідовно застосовано методи лінгвістичної географії і визначено межі ареалів окремих діалектних елементів, є монографія І. Панькевича «Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей» (Прага, 1938) [АУМ с.7].

Як зазначає Ю. Шевельов у праці «Історична фонологія української мови», південно-західне наріччя варто вважати одним із найдавніших, яке характеризується своєю тяглістю від найдавніших часів. Варто також звернути увагу на певну строкатість та неоднорідність наріччя, яка зумовлена перебування цих території під володіннями різних держав, як Австро-Угорщини, Польщі, так і Румунії та російської імперії. Ю. Шевельов також зазначає, що у середньоукраїнський період (від середини XVI ст. до перших років XVIII) західноволинська, наддністрянська та західноподільська діалектні зони правили за плацдарм для руху на схід, зокрема й польського *Drag nach Osten*² [Шевельов Ю., с.53], що пояснює велику кількість полонізмів у словотвірній базі діалектного мовлення жителів цієї місцевості. Значна частина території південно-західних говорів тільки з 1939 р. увійшла до складу Української РСР — Буковина (Чернівецька область) з 1940 року, Закарпаття (Закарпатська область) з 1945 року [Жилко Ф., с. 89].

Сьогодні в південно-західному наріччі виділяють три групи говорів: волинсько-подільську, галицько-буковинську і карпатську. Найбільша група говорів цього наріччя саме волинсько-подільська, яка включає волинський та подільський говори. Наступною є галицько-буковинська група, яка об'єднує наддністрянський, покутсько-буковинський, гуцульський, надсянський говори.

² *Drang nach Osten* was the name for a 19th-century German nationalist intent to expand Germany into Slavic territories of Central and Eastern Europe.

Та найменшою за територією є карпатська група говорів, до неї входять бойківський, закарпатський та лемківський говори. Центром нашого дослідження є саме наддністрянський говір, який, як зазначає І. Матвіяс, територіально становить центр Галичини, а його говірки були основою західноукраїнського різновиду літературної мови.

1.2. Стан дослідження наддністрянського говору в сучасній діалектології

Наддністрянський говір охоплює територію Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Говір накладається на історичну територію Східної Галичини. Цей діалект формувався на території Львівської обл. (окрім північної її частини) та західних районів Тернопільської обл. (по р. Збруч) унаслідок діалектотворчих процесів спочатку на території Звенигородської землі, а пізніше - Руського воєводства [Глібчук Н., Костів О., с. 102].

У напрацюваннях діалектологів простежується варіантність у вживанні терміна «наддністрянський», що свідчить про відсутність усталеної номінації. Уперше назва «опільський говір» з'явилася на карті І. Зілинського в праці «Карта українських говорів з поясненнями» [Зілинський І. с. 21], де паралельно із терміном «наддністрянський» в дужках зазначає «опільський» (Іл. 1.1). А в мовознавчій літературі вперше цей термін використовує І. Верхратський, який, описуючи говір батюків, зазначає, що говір батюцький є лише незначною відміною (підговором) говору опільського (ополянського, полянського) [Верхратський І., с. 1]. Кароль Дейна, польський діалектолог, так пояснює проблематичність цього найменування: «Можна застосовувати назву «опільська» через те, що термін «наддністрянський говір» охоплює дуже широку територію, позаяк над Дністром лежить ряд інших говорів». Дейна також зазначає, що «наддністрянський говір» не відображає реальну мовну ситуацію. Адже, на думку вченого, говірки між верхів'ями Дністра та Західного Бугу

належать до території Опілля. Тому говір, до якого ці говірки належать за своїми ознаками, Кароль Дейна називає «опільським» [Бичко З., с. 16]. Думку щодо вживання терміна «опільський говір» також поділяють такі науковці, як Омелян Омецінський, Владислав Курашкевич, Ярослав Рудницький, а також Олекса Горбач, який вживає цей термін паралельно з «наддністрянським».

Стан дослідження говору характеризують наявністю значної кількості наукових праць, зокрема із фундаментальних варто виділити «Наддністрянські говірки: Короткий словник» (2005) З. Бичка, а також його попередні ґрунтовні напрацювання, такі як: «Діалектна лексика Опілля» (1997) та «Словник діалектної лексики с. Грабовець Стрийського району Львівської області» (1992).

Неможливо оминати працю, яка відіграє особливу роль у написанні нашої роботи та у вивченні наддністрянського говору загалом. Це «Наддністрянський регіональний словник» (2008) Г. Шила, який у своєму напрацюванні фіксує близько 10 000 слів, які автор збирав впродовж 25 років, у більше ніж 500 населених пунктів, що важливо, с. Добрівляни (тодішня назва Добровляни) також було об'єктом вивчення Гаврила Шила, але лише частково, що доводить зібраний нами матеріал. Словник науковця є однією з найповніших праць, яка демонструє багатство лексичного складу говору.

Варто також відзначити ґрунтовну працю Тетяни Ястремської «Діалектний простір Галичини: говірки української мови», у якій науковиця, окрім історичного дискурсу, подає також детальну характеристику всіх говорів південно-західного наріччя та підтверджує це низкою картографічних джерел, які фіксують ареали поширення говорів. Діалектологиня узагальнює попередні наукові напрацювання, а також порушує питання їх класифікації та меж, наголошуючи на тому, що *«з огляду на динаміку говорів під впливом мовних і позамовних чинників, а також на специфіку їх функціонування межі говорів, безперечно, змінюються»* [Ястремська Т., с. 90].

Окремої уваги заслуговують праці Галини Дидик-Меуш, зокрема «Мокряни. Говірка маминого села. Словник» (2011). Для цього напрацювання авторка створює окремий жанр «*роман-у-словнику*», адже за кожним словом чи приповідкою, коротшою чи довшою оповідкою щоденне життя маленького села Мокряни, перлини Наддністрянщини у прямому й переносному значенні, бо за площею воно не має навіть квадратного кілометра [Дидик-Меуш Г., с. 3]

Важливе значення для дослідження регіональної лексики має спільне напрацювання Галини Дидик-Меуш, Наталі Хобзей, Ксені Сімович та Тетяни Ястремської «Лексикон львівський: поважно і на жарт», у якому систематизовано значний обсяг живого мовлення. Представлений у роботі матеріал відображає стилістичну різноманітність лексики та її зв'язок із культурним середовищем. Це створює підґрунтя для подальших досліджень діалектної лексики, зокрема на рівні окремих населених пунктів.

Вагоме місце на сучасному етапі дослідження наддністрянського говору посідає серія статей Оксани Новіцької, присвячених говіркам Підгаєччини. Значну увагу присвячено вивченню тематичних груп («Назви одягу та взуття польського походження в говірках Підгаєччини Тернопільської області», «Назви плечового одягу в говірках Підгаєччини Тернопільської області», «Назви страв із борошна у говірках Підгаєччини», «Назви предметів кухонного начиння у говірці Підгаєччини»). Напрацювання науковиці забезпечують системність опису матеріальної культури і закладають підґрунтя для порівняльних досліджень у межах всього наддністрянського говору.

1.3 Теоретичні засади укладання лексикографічних праць говірок окремих населених пунктів

Усі опрацьовані словники об'єднує наявність передмови, яку часто супроводжують особливі назви, наприклад, «просторінь народного слова Гуцульщини» (4) або «мої дніпропетрушки» (8), але всі вони доводять важливість діалектного доробку, розповідають про особливу цінність видання, історію його створення, також може бути додано інформацію про укладача та методи збору матеріалу. Зазвичай наявна характеристика говору, до якого належить говірка, а також опис окремих ознак саме цієї говірки; такі розділи простежуємо в більшості праць (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8). Також науковці акцентують увагу на особливостях укладання словникових статей; вона завжди оригінальна, адже кожен автор індивідуально вносить важливі граматичні, на його думку, моменти: родовий відмінок однини для іменників, вказівки на належність до роду, форми першої та другої особи однини для дієслів, видові пари дієслів та інше. Також у словниках найчастіше наявний фонетичний запис лексеми, тому діалектологи додають розшифрування транскрипції та її знаків (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8). Обов'язковим є внесення до словника списку умовних скорочень та ремарок, які включають маркування частин мови, стилістичних особливостей, належність до певного роду діяльності або сфери та ін. (1, 2, 3, 4, 6, 7). Додатковими елементами є світлини респондентів, топографічні елементи (1, 2, 5), список інформаторів (4, 5, 8), список літератури (6, 7), мікротопоніми (1,2), антропоніми (1, 2), записані під час збирання матеріалу тексти (2, 6, 7).

Особливості побудови словникової статті:

Реєстрове слово. Лексичну одиницю подано великими літерами та жирним шрифтом (1, 2, 4, 6, 8), великими літерами звичайним шрифтом (7), маленькими літерами (3), є позначка наголосу (3, 4, 6).

Фонетична транскрипція. Подано у квадратних дужках після реєстрового слова (1, 2, 6, 7) [к а ц' у' б н' і к], без дужок (8 – *акард'іон*),

маленькими літерами (2, 6, 7, 8), великими літерами (1), жирним шрифтом (1, 2), курсивом (8). Знаки фонетичної транскрипції пояснено перед реєстром слів (1, 2, 6, 7, 8). Транскрипція описує особливості вимови більшості реєстрових слів (2, 7, 8), транскрипція лише окремих слів (1, 6). Наявна позначка наголосу у фонетичній транскрипції (2, 6, 7, 8).

Граматичні особливості. Для іменників науковці вказують такі граматичні особливості: флексія родового відмінка однини (*род. декуго* – 7), кличний відмінок власних назв, вказівка на рід, фемінітиви (*жін. до антикар* – 1) число (за умови, якщо іменник вживається лише в однині чи лише в множині), а також вказано на збірність, субстантивованість, невідмінюваність лексеми (8); для прикметників – закінчення жіночого та середнього роду в називному відмінку однини (6) або флексія родового відмінка однини (2); для дієслів – флексія першої та другої особи однини теперішнього часу або третьої особи однини (*3 ос. одн. дихтить* – 7), для безособових – закінчення 3-ої особи однини, додано форми доконаного або недоконаного виду в одній словниковій статті (реєстровим словом виступає форма недоконаного виду), а також вказівка на форму дієслова – *безос.* (1), його невідмінюваність – *невідм.* (1) та спосіб – *нак. сп.* (1).

Ремарки. Після граматичних характеристик додано ремарки, які відображають стилістичні та семантичні характеристики лексеми. Першою групою варто виділити ремарки належності реєстрового слова до частини мови: *імен., прик. (прикм.), дієс., дпркм., дієприсл., прис. (присл.) та у зн. присл., числ., виг., спол., частка, прийм.*, проте варто зазначити, що деякі автори вважають за потрібне вживати маркування лише для службових частин мови, проте, наприклад, у словнику (2) марковані всі лексеми. Автори також акцентують увагу на стилістичному маркуванні, щоб виокремити іронічність, жартівливість, згрубілість, експресивність, поблажливість, урочистість, фамільярність, зневажливість, співчутливість, вульгарність, пестливість або, як зазначено у

словнику (1), шанобливу пестливість, лайливість. Окремо зазначено вживання в дитячому мовленні. Вдаються також до семантичних ремарок – *збільш.*, *зменш.* (1) або *здрібніле до* (Іл. 1.3.1).

Не оминають і галузеві ремарки, такі як: *анат.* – анатомічне, *бот.* – ботанічне, *буд.* – будівельне, *мед.* – медичне, *кул.* – кулінарне, *церк.* – церковне, *шк.* – шкільне, *крав.* – кравецьке, *зоол.* – зоологічне, *арх.* – архітектурне, *астр.* – астрономічне, *вет.* – ветеринарне, *військ.* – військова справа, *геогр.* – географічне, *геол.* – геологічне, *гірн.* – гірниче, *етн.* – етнографічне, *карт.* – карточний термін, *ков.* – ковальська справа, *ліс.* – лісозаготівельне, *мисл.* – мисливське, *муз.* – музичне, *орн.* – орнітологічне, *рел.* – релігійне, *спорт.* – спортивне, *тесл.* – теслярське, *фізіол.* – фізіологічне, *шев.* – шевська справа, *мат.* – математичне, *ав.* – авіаційне, *залізн.* – залізничне, *іст.* – історичне, *іхтіол.* – іхтіологічне, *літ.* – літературне, *метеор.* – метеорологічне, *млин.* – млинарське, *риб.* – рибальське, *крим.* – кримінальне, *мол.* – молодіжне.

Синонімія. Синонімічні одиниці подано в одній словниковій статті через дві скісні риски після тлумачення реєстрового слова або як окремі словникові статті. Відсилання до синонімічних одиниць позначають такими конструкціями, як: *див.; те саме, що; пор. ще; дія за знач.; викор. у знач.; див. ще; ще* – використовується для позначення спільнокореневих лексем (Іл. 1.3.2).

Омонімія. Омоніми є окремими вокабулами з відповідним верхнім числовим індексом (Іл. 1.3.3).

Фразеологія. Для стійких словосполучень та фразеологізмів, розміщених за їхнім опорним словом, використано особливе маркування у вигляді ромба (1, 3, 6, 8) приказки та прислів'я (4) позначають двома ромбами, а також табуйовані фрази особливим знаком (Іл. 1.3.4).

Лексикалізовані словосполучення (складні назви) позначено трикутником (6) (Іл. 1.3.5).

Семантика. Тлумачення подано через відповідник у літературній мові, описово чи за допомогою синонімів. Якщо значень декілька, їх пронумеровано арабськими цифрами.

Ілюстрація. У переважній більшості реєстрові слова пояснено 1-2 реченнями, інколи це частина діалогу або короткої розповіді. Ілюстративний матеріал подано у фонетичній транскрипції курсивом (1, 2, 4, 6, 7, 8), Але також подають звичайним шрифтом та без використання фонетичного запису (3), з позначенням (2, 3, 6, 7) або без позначення наголосів (1).

Висновки до Розділу 1

Наддністрянський говір став об'єктом досліджень ще наприкінці XIX, під час спроби поділу української діалектної мови на наріччя К. П. Михальчуком. Це та низка наступних досліджень підтверджують глибоке історичне коріння говору та його архаїчність.

У цьому розділі ми довели, що говір описано ґрунтовно; це підтверджують напрацювання Ю. Шевельова, Г. Шила, Т. Ястремської, Г. Дидик-Меуш, Н. Хобзей та ін. Також висвітлили, що наддністрянський говір немає чітко визначених меж, адже до сьогодні тривають дискусії, як і щодо його номінації. Один із підходів номінації представлено в праці польського діалектолога Кароля Дейни, який обґрунтовує доцільність вживання терміну «опільський», пов'язує це з поширенням діалектних рис цього говору територією Опілля. Цю думку поділяють О. Омецінський, В. Курашкевич, О. Горбач та ін.

Розглянуто теоретичні засади укладання діалектних словників і визначено основні принципи побудови словникової статті. Після аналізу наукових підходів і структур укладання словників говірок окремих населених пунктів логічним є перехід до розроблення власної моделі словника, адаптованої до специфіки досліджуваного матеріалу. Аналіз лексикографічних праць дав змогу виокремити основні засади організації словникового матеріалу, типові компоненти словникової статті та способи подання діалектної лексики.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СЛОВНИКА ГОВІРКИ

2.1. Засади укладання словникової статті словника говірки села Добрівляни Чортківського району Тернопільської області

Реєстрове слово подано в діалектній вимові орфографічним записом жирним шрифтом та великими літерами з позначкою наголосу дво- та багатоскладових лексем, що є важливим, адже немає сталої закріпленої традиції наголошування. Для розмежування діалектної і літературної лексики ми використовували низку лексикографічних джерел, зокрема «Тлумачний словник української мови в 20-ти томах», завдяки якому ми могли перевірити, чи належить слово з відповідним значенням до літературної мови. Також застосовували електронний словниковий ресурс «Горох» — платформа, що об'єднує низку українських словників і забезпечує швидкий пошук одразу в кількох лексикографічних джерелах. Використання електронного ресурсу суттєво пришвидшило процес перевірки лексем і дозволило охопити ширше коло словників порівняно з опрацюванням лише друкованих видань.

Після орфографічного запису реєстрового слова вказано на граматичні особливості кожної лексеми. Для іменників це флексія родового відмінка однини, фемінітиви в найменуванні професій, якщо такі є, число (за умови, якщо іменник вживається лише в однині чи лише в множині), додано позначку роду та числа, якщо лексема може виступати одночасно в декількох родах або числах (напр., **МОЛОДЬОЖ** -і, ж., мн), а також зазначено, чи невідмінюваним є слово; для прикметників — закінчення жіночого та середнього роду в називному відмінку однини; для дієслів — флексія першої та другої особи однини теперішнього часу; додано також форми доконаного або недоконаного виду в одній словниковій статті (реєстровим виступає форма недоконаного виду), а також вказівка на форму дієслова — *безос.* та *спосіб* — *нак. сп.*

Самостійні частини мови не марковано, проте для службових використано відповідні маркери – *виг.*, *спол.*, *частка*, *прийм.* Після граматичних характеристик додано стилістичні та галузеві ремарки, такі як: *буд.* – будівельне, *мед.* – медичне, *кул.* – кулінарне, *церк.* – церковне, *крав.* – кравецьке, *астр.* – астрономічне, *ков.* – ковальська справа, *рел.* – релігійне, *метеор.* – метеорологічне, *госп.* – господарська діяльність.

Семантику реєстрового слова пояснено літературним відповідником або ж описово. Якщо слово багатозначне, кожен із значень пронумеровано арабськими цифрами та після кожного подано контекст:

ГУЛЯТИ -ю, -еш, загуляти. 1. Танцювати. *Молодьож вчора до ранє в клубі гуляла.* 2. Зраджувати, бути в любовних стосунках. *Має жінку і не боїтси Бога, загуляв фист.* 3. Довгий час перебувати в стані алкогольного сп'яніння. *Вже третий день не годен від флєшки відойти, загуляв страшне.* 4. Бути в періоді парування (про тварин). *Сука вже гуляє, треба вести до пса.*

Найважливішим пунктом кожної словникової статті є контекст, який демонструє все багатство діалектного мовлення. Ілюстративний матеріал «Матеріалів до словника говірки села Добрівляни» – це мікротексти, які було записано під час польових досліджень 2025 року та окремих інтерв'ю з жителями села впродовж 2022-2026 років. До кожного із тлумачень наведено контекст орфографічним записом зі збереженням особливостей вимови, виділено курсивом. Приклад оформлення словникової статті:

КУФР -а, ч.р. Велика дерев'яна скриня для зберігання одягу. *Вчора склала до куфру дрантє всяке, би мені місця тут не займало.*

ОБКИДАТИ недок., крав. Обробити зрізи, щоб не обсипалися. *Обметаю ше сейво шов і сукєнка буде готова.*

Також важливим складником словника є синонімія, яку позначено через *див.* та відсилання до синонімічного реєстрового слова:

БРАТВА́НКА -и. Див. СКОВОРО́ДКА

Омонімічні варіанти подано в різних словникових статтях та позначено верхнім цифровим індексом:

БА́БКА¹ -и. Мати батька або матері. *Йди до бабки в гості, бо давно вже не була.*

БА́БКА² -и. Комаха з довгим тілом і двома парами прозорих крил. *Біля Дністра завжди бабки літають.*

БА́БКА³ -и, кул. Виріб з борошна, який випікають на Великдень. *Йди витягни бабки, бо треба в кошик на Паску файні поставити.*

Фразеологізми також подано у словникових статтях за опорним словом та позначено ромбом, як це прийнято в подібних виданнях. Лексеми, які вживаються тільки у фразеологізмах подано у називному відмінку як реєстрове слово:

ГЇ́ТИ мн. Нічого, коли говорять про їду. ♦ *Будеш їсти гуті. Ніц не хочеш, то будеш їв гуті!*

Додаткові матеріали у словнику:

1. Список респондентів:

- Волощук Марія-Катерина Василівна – 1947 рік народження;
- Довганик Галина Степанівна - 1953 рік народження;
- Маліцка Дарія Василівна – 1954 рік народження;
- Гнатюк Марія Іванівна - 1955 рік народження;
- Паньків Михайло Степанович – 1956 рік народження;
- Устяник Марта Мирославівна – 1958 рік народження;

- Паньків Марія Максимівна – 1959 рік народження;
- Олійник Дар'я Михайлівна – 1961 рік народження;
- Яскілко Василь Степанович – 1962 рік народження;
- Ткачик Олександра Степанівна – 1963 рік народження;
- Дутковський Микола Михайлович – 1971 рік народження;
- Дутковська Ірина Григорівна – 1973 рік народження;
- Кілик Оксана Михайлівна – 1980 рік народження;
- Гірчак Галина Михайлівна – 1983 рік народження.

2. QR-коди із записами мовлення респондентів:

У межах дослідження для забезпечення зручного доступу до аудіозаписів ми використали онлайн-сервіс GenQRCode. Перший етап роботи включав збір аудіоматеріалів впродовж 2023-2026 років, а саме: інтерв'ю з Волощук Марією-Катериною у квітні 2024 р. про особливості вирощування помідорів, знаряддя праці та процеси обробки землі; інтерв'ю з Гнатюк Марією у квітні 2025 р. про мікротопонімію села, особливості найменування кутків; особливу роль у зборі матеріалу відіграла науково-діалектологічна експедиція до с. Добрівляни Чортківського району Тернопільської області (21 листопада - 24 листопада 2025 року), протягом якої вдалося записати мовлення Ткачик Олександри у місцевому музеї, яка розповіла про історію села, знаменитий хор «Добровляни» та місцевих людей; Гнатюк Марії та Довганик Галини, які поділилися розповідями про традиції жителів села, їхні обряди на свята; Дутковської Ірини та Устяник Марти, які поділилися розповідями про особливості ведення домашнього господарства. Загалом вдалося зібрати 44 аудіозаписи тривалістю 1 год 32 хв та низку відеоматеріалів.

Кожен аудіозапис супроводжується інформацією про респондента: ім'я, прізвище, рік народження та місце проживання. Усі зібрані матеріали завантажено на диск, де кожен запис має окреме покликання. Після цього окремі

покликання записів завантажено на сервіс, де автоматично згенеровано QR-коди. Отримані коди було збережено та інтегровано в текст роботи.

Такий підхід сприяє прозорості дослідження, дозволяє перевірити достовірність наведених прикладів і створює підґрунтя для подальшого використання зібраного матеріалу іншими дослідниками. Отже, впровадження QR-кодів є сучасним і ефективним способом представлення польових діалектологічних даних у науковій роботі.

Використання QR-кодів у дослідженні є важливим інструментом поєднання традиційного текстового опису з цифровими ресурсами. Завдяки цьому маємо можливість безпосередньо ознайомити зацікавлених осіб з живим діалектним мовленням, що значно підвищує наукову цінність роботи, адже дозволяє не лише теоретично аналізувати мовні явища, а й сприймати їх на слух.

Устяник Марта Мирославівна

Ткачик Олександра Степанівна

Волощук Марія-Катерина Василівна

Гнатюк Марія Іванівна

QR-коди з іншими аудіозаписами представлені у ДОДАТКУ Б (Іл. 2.1.3 - 2.1.19)

3. Топографічні матеріали (карти):

Важливою складовою дослідження є топографічний матеріал, на якому ми позначили зафіксовані під час розмов із респондентами мікротопоназви. Використання такого підходу допомагає зафіксувати назви за окремими об'єктами. Зібрані мікротопоназви тісно пов'язані з повсякденним життям селян, господарською діяльністю та історичною пам'яттю (Іл. 2.1.1 – 2.1.2).

Окрім наукової цінності, топографічний матеріал виконує документальну функцію, адже мікротопоніми у літературі не зафіксовано та передаються лише в усній формі. Низку назв жителі уже не використовують, тому це дослідження є вагомим внеском в історію села та сприяє збереженню місцевої мовної спадщини.

2.2. Мікротопонімія як складник словника говірки

В основу класифікації мікротопонімів с. Добрівляни Чортківського району ми взяли напрацювання Ю. Осінчука М. Сороцької (за структурно-словотвірними особливостями) та О. Лужецької (за семантичним навантаженням), доповнивши її з урахуванням особливостей зібраного матеріалу.

1. Класифікація мікротопонімів за структурно-словотвірними особливостями

Особливостями структури мікротопонімів варто вважати те, що найчастіше побутують однослівні топоніми, менш продуктивна група двослівних та прийменниково-іменникових мікротопоназв.

1.1 Однослівні мікротопоніми

Серед однослівних назв фіксуємо іменники жіночого роду: Гасівка, Дуднева, Вільгова, Бейжа, Капличка, Коператива, Тямпа, Вущилівка, Гармашка, Штрика; чоловічого роду: Союз, Потік, Корчунок, Острів, Дністер; середнього роду: Гукало, Лісництво; множинні: Садища, Сльози, Помірки. Також, але менш продуктивною, є група прикметників: Водний, Добровлянська, Криве. Зауважимо, що мікротопоніми цієї групи є найдавнішими і використовуються для найменування до сьогодні.

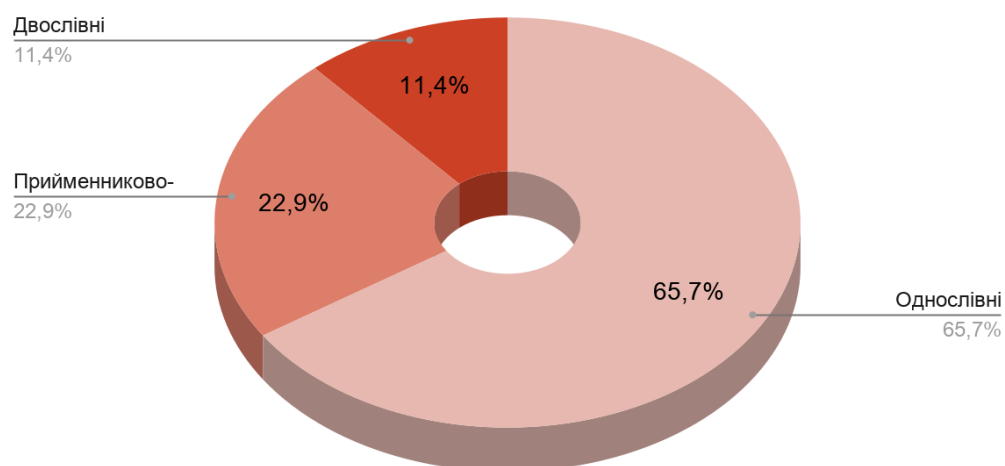
1.2 Двослівні мікротопоніми

Це найменш продуктивна група мікротопоназв, яка несе в собі оціночний характер, вказує на давність об'єкта або на індивідуальну належність. Найпродуктивніша модель двослівних мікротопонімів – це «прикметник+іменник», а саме: Лиса гора, Стара дорога, Старий цвинтар, Попова кєрничка.

1.3 Прийменниково-іменникові мікротопоніми

Ця група мікротопоназв надає детальнішу інформацію про розташування окремого мікрооб'єкта, наприклад: В потоці, За мостіком, Під гором, Над дністром, За церквою (Коло церкви), В ярі, Біля Союзу, Над берегом, Коло млина та ін.

Отже, за кількісними підрахунками домінантною є група однослівних мікротопоназв, а саме 23/35 (65.7%), наступною є група прийменниково-іменникових назв – 8/35 (22.9%), і найменш продуктивною залишається група двослівних назв, яка налічує лише 4/35 (11.4%).

2. Класифікація мікротопонімів за семантичним навантаженням

Спираючись на класифікації сучасних ономастичних досліджень Ю.Осінчука та О. Лужецької, ми створили власну, відповідно до зібраного матеріалу. Мікротопоназви утворюють дві тематичні групи, кожна з яких можна членувати на дрібніші підгрупи, які точніше описують семантику та причини утворення мікротопоназв.

1. Мікротопоніми, у яких реалізовані географічні терміни:

1.1 Мікротопоніми від назв збірних понять рослинності;

- 1.2 Гідрографічні назви (назви водних реалій і похідних).
2. Мікротопоніми, у яких реалізовані загальнокультурологічні терміни:
- 2.1 Мікротопоніми за родом та місцем діяльності;
 - 2.2 Мікротопоніми за давністю об'єкта;
 - 2.3 Мікротопоніми за історичними чинниками;
 - 2.4 Мікротопоніми за індивідуальною належністю;
 - 2.5 Мікротопоніми за розміром і формою.

А також вважаємо за необхідне до відомих класифікацій додати ще дві підгрупи, а саме:

- 2.6 Мікротопоніми за назвою окремого об'єкта;
- 2.7 Мікротопоніми, які утворились нещодавно та перебувають на етапі становлення.

Проілюструємо окремі групи конкретними прикладами:

1.1 Мікротопоніми від назв збірних понять рослинності

Садина – частина села отримала свою назву від географічного розміщення, адже раніше та цьому місці були великі сади, які розкинулись на пагорбі між двома ярами.

Лиса гора – гора, на якій колись випасали овець, проте на сьогодні вона заросла деревами.

Лісництво – місце, де знаходиться лісниче господарство та будиночок лісничого.

Вільгова – частина дороги на схилі гори, або ж і сама гора. Перша історія походження від рослинності, яка була поширена, у цього випадку вільхи. А

також побутує думка, що дорога будувалась за гроші цісаря Вільгельма, тому отримала таку назву.

Корчунок – місце заростей та густих кущів.

Під горов – частина поселення біля підніжжя гори, на які першими поселялись лісники, що працювали в панському лісі.

В ярі – частина поселення на місці засипаного у минулому яру.

1.2 Гідрографічні назви (назви водних реалій і похідних)

Острів – частина землі, на якій росте певна рослинність, що омивається водою.

Потік – струмок із стрімкою течією, який бере початок з джерела (див. Попова керничка).

Над Дністром – частина поселення, де мешканці розмістили свої поселення дуже близько до води, тому при піднятті рівня води їхні помешкання та городи можуть бути затоплені.

В потоці – частина села біля потіка та мостіка (див. За мостіком).

Водний – сільська інфраструктура, завданням якої є видобування гравію.

Над берегом / В березі – частина поселення, яка перебуває вище рівня води, на березі, віддалено від води.

Дністер – річка, яка протікає через усе село.

2.1 Мікротопоніми за родом та місцем діяльності

Гасівка – саме на цьому куті села (кут – окрема частина поселення) перші поселенці гасили вапно; назва настільки давня, що сьогодні від довгожителів можна почути – «Так мама називала, та й я так кажу».

Гукало – частина села, яка є найвіддаленішою, і отримала свою назву, тому що колись люди виходили на пагорби і перегукувалися з мешканцями села, яке було розташоване на іншому березі річки Дністер.

Тямпа – місце на пагорбі (найвища колись точка села), де колись сидів охоронець та наглядав за ситуацією в селі, охороняв та в тривожний час подавав жителям сигнал.

Коператива – місцевий магазин.

Дуднева – місце, де закінчується село, починається пагорб, де видобували вапно.

Союз – сільськогосподарський магазин.

2.2 Мікротопоніми за давністю об'єкта

Стара дорога – колись основний проїзний шлях, сьогодні місце, де час проводять діти з батьками.

Старий цвинтар – перший цвинтар у селі, перші поховання якого сягають попередніх століть.

2.3 Мікротопоніми за історичними чинниками

Сльози – місце біля магазину, де колись збирались чоловіки, вживали спиртні напої, а жінки через це засмучувались та плакали.

Помірки – частина землі в кінці села, яка колись вважалася панською. Пані Стелла Турнау міряла і продавала невеличкі ділянки селянам - відміри.

Вуцилівка – тлумачення не збереглося, залишилось дані, що це частина гори.

2.4 Мікротопоніми за індивідуальною належністю

Попова кєрничка – джерело, з якого бере початок потік.

2.5 Мікротопоніми за розміром і формою

Криве – частина русла річки Дністер на правому згині.

2.6 Мікротопоніми за назвою окремого об'єкта

Капличка – невелика споруда для відправ і молитов.

Млин – місце, де місцеві мешканці мелють зерно.

Обіжево / Бейжа – місце, яке носить одразу дві назви: перша – це частина лісу, у якій селяни ховалися від набігів татар, а друга – це місце ресторанного комплексу, який спорудили на місці цього лісу.

Гармашка – гора, на якій випасають худобу та де колись гралися діти.

За церков / Коло церкви – частина села біля церкви та околиці.

За мостіком – частина помешкань, які знаходяться одразу після містка, який проходить через потік.

Штрика – частина гори у Вуцилівці (див. Вуцилівка), по якій проходить залізниця.

2.7 Мікротопоніми, які утворились нещодавно та перебувають на етапі становлення

Добровлянська – найдовша вулиця, яка взяла свою назву від найменування села.

2.3. Статистична характеристика лексем говірки у порівнянні з «Наддністрянським регіональним словником» Г. Шила

Вагоме місце в дослідженні села складає напрацювання Гаврила Шила «Наддністрянський регіональний словник», адже це єдина праця, у якій об'єктом дослідження було село Добрівляни (зі старою назвою Добровляни). Упродовж двадцяти п'яти років автор збирав матеріал під час експедицій і поїздок у різних населених пунктах Львівської, Тернопільської і північних районів Івано-Франківської областей. Матеріал зібрано у близько 500 населених пунктах [Шило Г., с.14].

Дослідження науковця охоплювало багато населених пунктів, тож можна зробити висновки, що лексичний склад говірок зафіксовано не повністю. У словнику Гаврила Шила із маркуванням *Добровляни* зафіксовано 120 лексем. Варто зазначити, що частина цієї лексики вийшла з активного вжитку селян сьогодні. Під час польових досліджень ці слова не були зафіксовані у мовленні мешканців, що свідчить про поступове зникнення пластів мови. До таких слів належать: *бодляк, бокато, ворозкі, вурда, головиці, тендзливий, тіниці, естик, жандарі* та ін. Що цікаво відзначити, Гаврило Шило подає низку лексем, які зафіксував лише в Добровлянах серед 500 населених пунктів, наприклад, *зембідло, зубела, кагла*, але на сьогодні їх також не фіксуємо. Зникнення ряду лексем пояснюємо насамперед змінами в сільському житті, занепадом традиційних видів господарської діяльності та посиленням впливу літературної мови.

Наше завдання продемонструвати унікальний лексичний склад мовлення жителів села. «Наддністрянський регіональний словник» – єдина праця, від якої ми можемо відштовхуватися при доведенні унікальності тих чи інших слів, адже це найповніше напрацювання Галичини. Ми застосували метод зіставлення

словникових статей зі словника та власноруч зібраних для виокремлення 3 груп лексики:

1. Лексеми, які збігаються в орфографічному записі та семантичному наповненні;
2. Лексеми, які збігаються в орфографічному записі, проте різняться семантичним наповненням або значення вужче від зафіксованого;
3. Лексеми, які становлять особливу наукову цінність, тобто ті, які Г. Шило у словнику не зафіксував, або які виникли пізніше; такі вважаємо унікальними і раніше не зафіксованими.

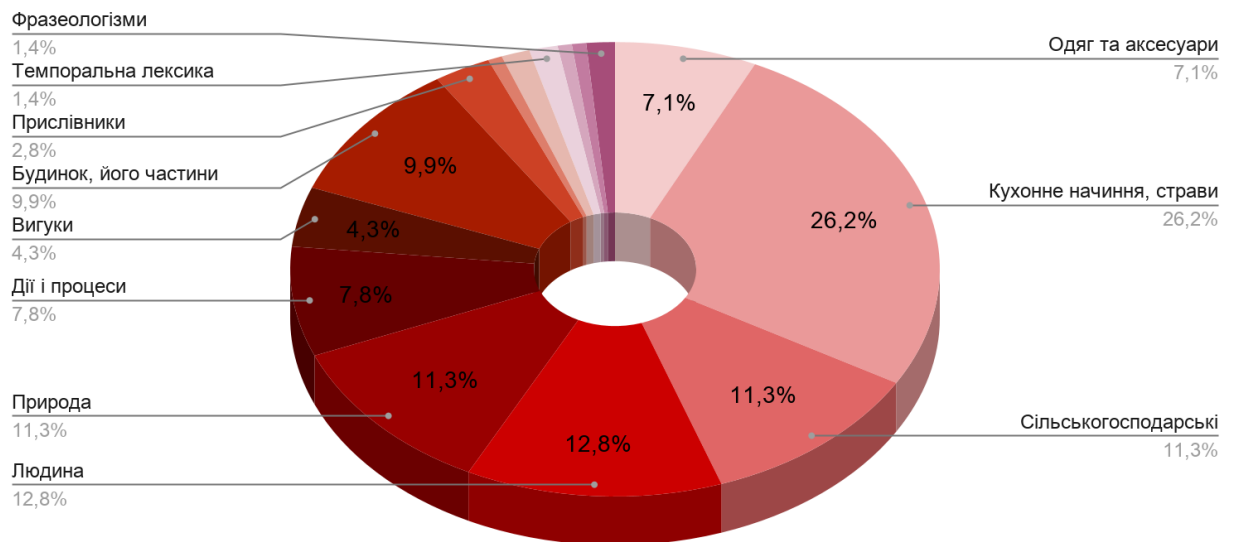
Для виконання цього етапу дослідження та отримання візуалізації результатів у вигляді діаграм тощо використано інструмент штучного інтелекту Claude Sonnet 4.5 (розробник — компанія Anthropic). Вибір інструмента зумовлено насамперед його здатністю опрацьовувати великі масиви інформації та створювати на основі даних діаграми та графіки, що унаочнюють кількісні співвідношення між групами слів — повними збігами, семантичними розбіжностями та унікальною лексикою. Це суттєво спрощує аналітичний етап дослідження і дозволяє зосередитися на лінгвістичній інтерпретації результатів.

На першому етапі дослідження весь зібраний матеріал було систематизовано та підготовлено до порівняльного аналізу, слова впорядковано за алфавітом, додано всі можливі тлумачення та частиномовну належність.

Наступним етапом було механічне зіставлення словникових статей. В інструмент штучного інтелекту Claude Sonnet 4.5 було вивантажено список зібраних лексем, який налічує 480 одиниць та задано команду зіставити слова із словником Гаврила Шила. Варто зазначити, що, оскільки це модель штучного інтелекту, вона може помилятися, тому усі лексеми було перевірено та за потреби додано, таким чином отримуємо результат:

- 1. Лексеми, які збігаються в орфографічному записі (можуть бути незначні фонетичні відмінності) та семантичному наповненні:**

Група 1

Було зафіксовано 141 лексему. Слова систематизовано за тематичними групами. Такий підхід дозволяє простежити, лексеми яких сфер життя найповніше відображені в лексиці.

Найчисельнішою є група лексики на позначення кухонного начиння та страв, що свідчить про важливість харчової сфери в досліджуваній говірці. Вдалося зафіксувати 37 лексем, що складає 26,2% від загального обсягу. До цієї тематичної групи входять назви страв – *андрутти, зупа, бараболеник, мізерія, тертюхи, цвітлі, кишка, бабка, палюшки, пироги, варениці, голубінки, завиванец, пампушки, плячок*; кухонного посуду – *братрура, коцьолок, пательня, бляшка, горнятко, замисник, лишка, таріль, флешка, макітра, терка*; а також продуктів та інших кулінарних реалій – *тачитти, стругати, обрус, катран, окраєц, борівки, поташ, шпарагівка, сорокаденка, бараболя, старка*.

Другою за обсягом є група лексики «Людина (назви спорідненостей, фізіологія, риси)», що включає 18 лексем (12,8%), а саме назви родинних стосунків – *дідо, баба, бабка, шватер, швагро*, а також збірний іменник – *бабство*, та згрубілий – *бабиско*; назви частин тіла включають – *баньки, каркоші, крижі, тельбухи, варги*; а похідний прикметник *варганий* характеризує зовнішність людини; оцінна лексика серед цієї групи представлена словами *льопа, нездаль, дівчиско, кавалєр* та експресивним *баба-грим*.

Меншою за обсягом, але не менш важливою, є група лексики на позначення явищ живої та неживої природи, зафіксовано 16 назв (11,3%): назви тварин та птахів представлені лексемами *бузьок, вивюрка, гусіта, земледух, кєцка, курітко*; назви рослин та їх частин – *чічка, шутка, ріще, троца, братчики, баськи, гарбузинє*; природні явища та стани – *кіртинє, калабанє, бабине літо*.

Окремо виділяємо також групу сільськогосподарської лексики, що фіксує 16 назв (11,3%), серед яких назви знарядь праці – *плужок, путнє, роскаль, сівалка, кочерга, магівниця*; назви господарських об'єктів – *шопа, шура, коєц, корито, штахета, патикє, кічка*; а також виробничих процесів – *маркувати, пасинкувати, порпати*.

Помітне місце посідає група лексики на позначення частин будинку та предметів побуту, сюди віднесено 14 одиниць (9,9%): структурні елементи будинку – *п'єц, одвірок, комінок, стрих, поручі, під*; предмети інтер'єру та вжитку – *подушка, жарівка, капа, саджа, капара, трунва, дзигар, грань*.

Засвідчено назви дій та процесів, вони становлять 7,8% від загальної кількості лексем – 11 лексем, відображають особливості поведінки людини, мовлення та побутові процеси: *фиркати, лігати, цабанити, румигати, пацкикувати, забацькатиси, закацябнути, шаркати, шінуватиси, пантрувати, талабувати*. Важливо зазначити, що дії, які описують виключно сільськогосподарські процеси, до цієї групи не належать.

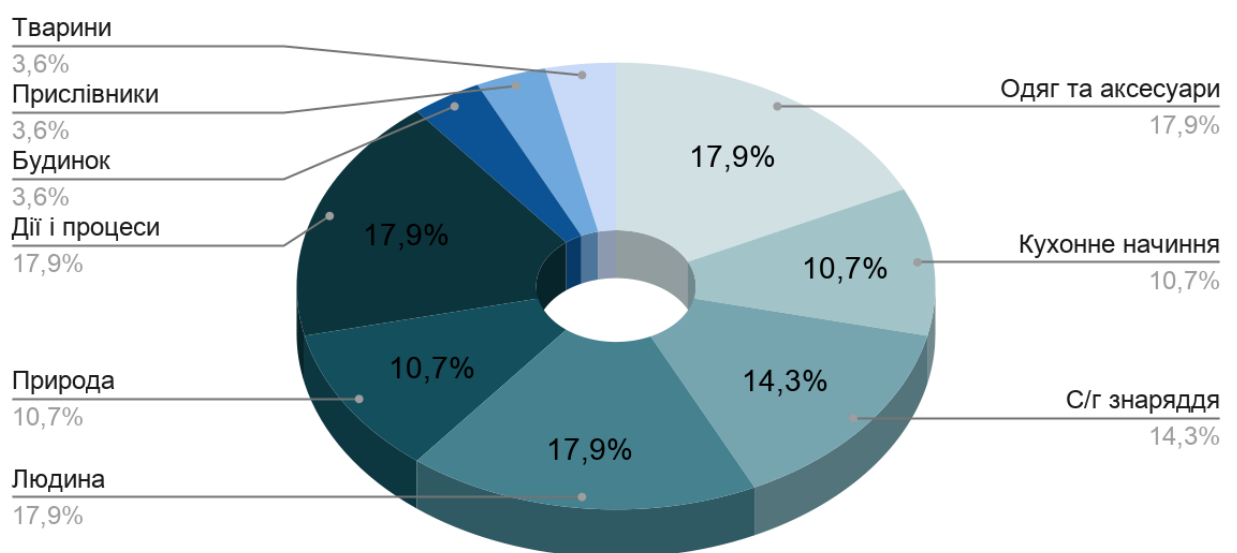
Група лексики на позначення одягу, аксесуарів та місць їхнього зберігання складає 7,1 % – 10 назв, що включають назви взуття – *капці*, предметів верхнього одягу та його елементів – *горсик, лейбик, барки*; нижнього одягу та його елементів – *шлюфка, штанка, затраска, гобортка*; а також аксесуарів – *лілітка, дзигарок*.

Окремі групи представлені меншою кількістю одиниць – це вигуки, які налічують 6 лексем: *а-вуши, а-тєла, а-кота, марш, а-трусь, кіць-кіць*; прислівники (4 лексеми), які виражають спосіб та інтенсивність дій – *завізно, борше, зверху, живо*; військова лексика представлена 2 назвами, які відображають досвід селян у військовій службі – *амуніція* та *фузія*; темпоральна лексика – 2 одинці: *буде, позатамтой*; група святкової лексики представлена сполукою *шуткова неділя*; картярська лексика представлена 1 назвою масті – *дзвуня*; числівники – 1 лексема: *штири*. Також вдалося віднайти збіги у фразеологічних одиницях, серед яких: *тумана пустити, забити баки, що*

свідчить про те, що діалект говірки села функціонує не лише на рівні окремих слів, а й на рівні стійких словосполучень.

2. Лексеми, які збігаються в орфографічному записі, проте різняться семантичним наповненням або значення вужче від зафіксованого:

Група 2

Під час зіставлень словникових статей було виявлено 28 лексем, семантичне наповнення яких не збігається або є значно вужчим, аніж нам вдалося зафіксувати. Ці назви ми також поділили на тематичні групи.

Найчисельнішою є група слів на позначення одягу та аксесуарів, таких вдалося зафіксувати 5 одиниць, що складає 17,9%. Важливо простежити відмінності у тлумаченні цих лексем: слово *куфайка* у словнику Гаврила Шила (ГШ)³ подано у значенні утепленої безрукавки, тоді як у досліджуваній говірці слово вживається у значенні теплої чоловічої куртки. Лексема *рубець* у (ГШ) має

³ У цьому підрозділі подано в круглих дужках ГШ на позначення назви лексикографічної праці «Надністрянський регіональний словник»

ширше значення – це слід від рани, що загоїлась, а також ніж для підрізання гілок, натомість у говірці лексема також позначає слід загоєння, але і додатково – шов, що утворився при зшиванні. Наступною є лексема *клин*, що у (ГШ) означає – клинок у жорнах для регулювання каменів, тоді як у селі Добрівляни це косий кусок тканини, який вставляють у одяг. Наступна розбіжність у семантиці слова *катранє*, у (ГШ) це онучі, якими оббивають ноги перед взуванням, а у нашому дослідженні це старий та порваний одяг. Остання лексема цієї тематичної групи – це *бабочка*, Гаврило Шило подає тлумачення як пестливе до *баба*, тоді як у досліджуваній говірці – це елемент одягу, краватка у вигляді метелика.

Група дієслівної лексики також включає 5 назв (17,9%). Так лексема *мнецкати* у (ГШ) має звужене значення – м'яти (зварену картоплю), нами зафіксоване ширше значення, а саме – м'яти щось руками, зім'яти. Наступною є лексема *капарити*, яка у (ГШ) подана лише в доконаному виді *скапарити* зі значенням – зробити абияк, у нас семантика зміщується до значення – наводити безлад, адже в основі лежить лексема *капара* – безлад. Також до цієї групи належить дієслово *помнекнути*, яке у досліджуваній говірці означає – зменшити покарання, перестати сердитися, тоді як у (ГШ) має метеорологічне значення, а саме – потепліти взимку або ранньою весною. Дієслово *жнікати* подано із фонетичною відмінністю – *жнекати*, а також зі значенням – прати руками, тоді як у с. Добрівляни цю лексему вживають для опису дії голосно жувати їжу. Останньою лексемою цієї тематичної групи є *рикати*, що у (ГШ) звужено до ревіти (про корову), а нам вдалося зафіксувати також додаткове значення – голосно плакати.

Група лексика на позначення назв спорідненостей людини, рис та фізіології також налічує 5 лексем, що складає 17,9%. Серед назв *клецок*, яку Гаврило Шило подає як дубове поліно, проте у говірці зафіксовано тлумачення на позначення повної людини. Лексема *бабка* має звужене значення у говірці і позначає мати батька або матері, також кохаму та солодкий хліб, тоді як у (ГШ) подано низку тлумачень, серед яких – місце на печі, де гріються; частина комина

на горищі, сіно на Святвечір, сорт великої квасолі, ріжок у колоску жита та ще десятки інших значень. Варто зазначити, що саме лексема *бабка* має найбільше омонімічних пар у словнику.

Наступною за чисельністю є група сільськогосподарської лексики, яка налічує 4 (14,3%) лексеми з відмінною семантикою. *Парник* у словнику тлумачиться як ботанічний термін на позначення чистотілу, тоді як у досліджуваній говірці ця лексема позначає дерев'яну споруду, накриту плівкою для вирощування рослин. Лексема *буда* у (ГШ) подано у 3 значеннях – собача буда, погано збудована хата та тимчасова будівля, яку роблять на полі пастухи, у говірці села ця лексема звужена до значення приміщення під плівкою для вирощування рослин. Знаряддя праці *марок* Гаврило Шило подає також у ширшому, аніж нам вдалося зафіксувати, значенні – прилад для вироблення рядків на полі, у говірці це прилад для розграфлення грядок. Також цілковито різниться семантика слова *качка*, яка в словнику тлумачиться як гак на кінці дишла, тоді як у говірці це брусок з різьбленими виступами для підняття вікон у *двоєні* (закопана у землю опалювальна споруда для посіяної розсади).

Меншою є група про природу, яка вміщає 3 лексеми (10,7%) на позначення рослин та природних явищ, а саме фіксуємо назву *ожеледа*, яка у (ГШ) з фонетичною особливістю прописана як *вожеледа*. У говірці тлумачення слова розширене, адже позначає як ожеледицю, так і вживається для надання ознаки 'холодний', тоді як у словнику подано лише перше значення. Лексема *бараболенка* збігається з (ГШ) у своєму першому значенні – картоплиння, проте у досліджуваній говірці цю лексему також використовують на позначення виду цибулі. Останньою в цій тематичній групі є лексема *бадилє*, яка у (ГШ) тлумачиться як гичка картоплі, проте нами зафіксовано лише у значенні бур'янів.

Відсотково подібною до попередньої групи є також група лексем кухонного начиння та страв, адже тут також зафіксовано 3 лексеми (10,7%) із розбіжністю семантики. *Гранчак* у (ГШ) належить до ботанічної термінології і позначає сорт яблук, тоді як у дослідженні це склянка 250 г. Варта уваги також

назва страви – *юшка*, адже Гаврило Шило подає це слово лише у значенні узвару із сушених фруктів, проте у с. Добрівляни цю назву застосовують для різного роду супів. Лексема *капусняк* має цілковито відмінне значення, адже у (ГШ) подано як дрібний дощ, але у говірці це страва з зі свіжої капусти і картоплі, заправлена сметаною.

Група прислівників фіксує 1 лексему (3,6%), а саме *завитка*, що у досліджуваній говірці означає – протягом дня, та у (ГШ) фіксуємо інше тлумачення, а саме найменування дівчини, що народила позашлюбну дитину.

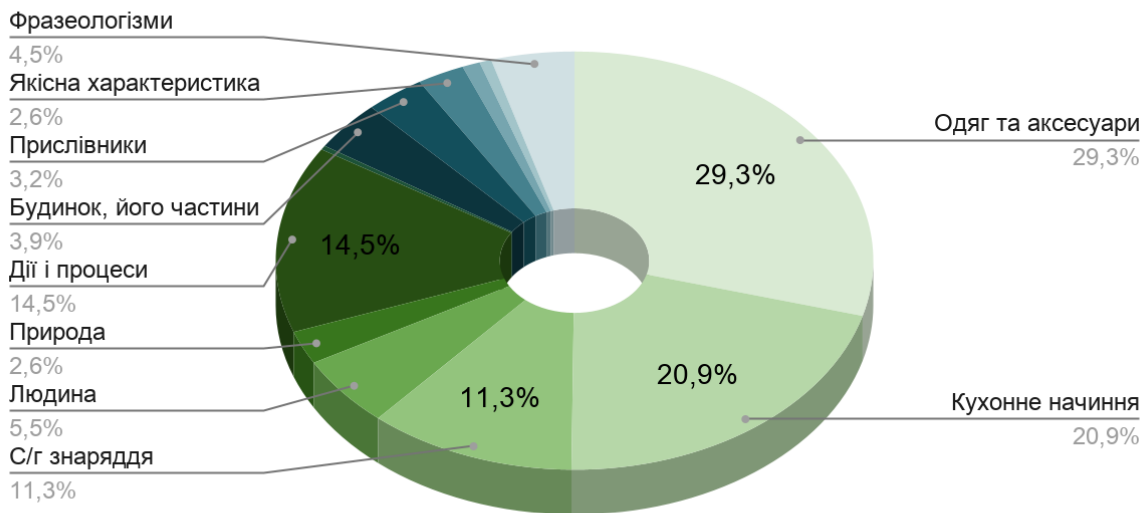
Серед слів на позначення частин будинку та предметів побуту фіксуємо також лише 1 назву (3,6%) – *вбора*. Дослідник фіксує цю назву у значенні хліву для корів, але у нашому дослідженні ця лексема описує подвір'я.

Останньою групою, у якій фіксує розбіжності в семантиці, є тварини та їхні характеристики. Лексема *рєба* із фонетичною відмінністю у (ГШ) – *ряба* подана у значенні горобини, проте у одному із контекстів зафіксовано також для характеристики корови, що збігається із нашим тлумаченням.

3. Лексеми, які становлять особливу наукову цінність, тобто ті, які Г. Шило у словнику не зафіксував, або які виникли пізніше; такі вважаємо унікальними і раніше не зафіксованими:

Упродовж дослідження нам вдалося зафіксувати 311 лексем, які раніше в жодному виданні не були зафіксовані. Такі лексеми становлять унікальну як наукову, так і історичну цінність.

Набрані бали

Найчисельнішою групою серед унікальних лексем є група одягу та аксесуарів, яка налічує 91 одиницю та складає 29,3%, що свідчить про розвинену термінологію кравецької сфери. Адже як доводить у своїх працях про заліщицький край Кароль Дейна, кравецька сфера і ткацтво посідали чільне місце серед промисловості. Група охоплює кілька тематичних підгруп зокрема назви верхнього та повсякденного одягу представлені лексемами *бушлат, кацавейка, камезелька, галіфе, сукенка, блюзка, кошулька, сподні, вільвети, годе, спідниця шалінова, сонце-кльош, шкарпитки*, а також узагальнювальними назвами *лахи, лахи парадні, лахи коло хати, манатки, шматтє, шмотки, дрантє (дрантивий)*. Назви деталей одягу становлять окремий розгалужений пласт: *шліца, розпірка, виточка, хлястик, кромка, строчка, кант, лацкан, планка, пруг, крайка, подолок, язичок, велоги, листочка, пазуха, плечики, пруг, запаска*. Різновиди кишень утворюють мікрогрупу: *кішеня з клапаном, накладна, потайна, з листочкою, в рамку, обманка*. Спідній одяг представлений лексемами *ліфчик, комбінація, підтяжка, під'юбник, майтки, райтузи*. Назви взуття включають дрибці, *шльопанці, кірзаки, мешти, щиблєти, гумаки, хоєви, мешти парадні*, а аксесуари — *кульчики, заколка, шпінка, кашкет, павунка, шалік, хустка канадска, шалік, вельон*. Окрему підгрупу становить термінологія тканин і видів

її обробки: *байка, бархат, канва, парча, дубляж, сінтіпон, плащовка, криптишин, криплін, бортовка, плісеровка, клейова, зігзаг, обшивка*. Окремо можемо також виділити назви місць зберігання одягу – *куфр, дуча, вішалка*. Назви швацьких інструментів представлені лексемами *желіско, артіль, гладильня, паєтки*. Процеси, які пов'язані виключно з одягом – *вибриндитись*. Така різноманітність і деталізація лексики свідчить про важливість кравецького ремесла в побуті носіїв говірки.

Група кухонного начиння, страв та напоїв посідає друге місце за чисельністю, адже налічує 65 лексем (20,9%). Назви страв утворюють розгалужену систему, зокрема включають назви перших страв, других страв, серед яких м'ясні та рибні — *рітке, росольнік, смаженина, густе, бараболя жарена, запрашка, свіжина, сальцісон, холодец, мнєсо, бараболя толочена, пелехаті голубці, сільодка*. Вироби з борошка та десерти представлені словами – *гарбушка, боханец, катулька, паляниця, пирішки, налисники, переплетинці, плітьонка, печеня, повідло, кісто, чеколяда*, а напої та молочні продукти — *квасне молоко, тоголь-моголь, кампот, кисіль, дзер, сок*. Назви посуду та кухонного приладдя охоплюють – *братванка, гусятниця, деко, жилізна миска, пічка, товкач, вилка, виделец, кльош, горнє, дзбанок, кілішок, посуда, стограмівка, шкленка, драйка, друшляк, макогін, ніжик, піднос, слоїк, тачівка, шмата, закатка, кофля*. Назви фруктів та овочів – *клубніка, чеснок, ябко*. Дієслова кулінарного процесу представлені лексемами – *ріхтувати, лагодити*, а назви скатертин — *цєрата, клійонка, скатерка*.

Група дій та процесів налічує 45 лексем та складає 14,5% від загальної кількості унікальних лексем. Сюди відносимо дієслова, що описують процеси кравецької сфери – *кроїти, підрубити, підшивати, підігнути, латати, наметка, приметка, розкроїти, призбирати, обметати, обкидати, штопати*. Побутові дії охоплюють такі дієслова – *гуляти, бабратись, пльонтатись, слабувати, гасити, втрамбовувати, розсосолювати, пашталакати, пчєхати, шкрєбатиси*,

обчіхати, чіхатиси, пуджати, спинятиси, вспівати, пиікати, глипати, дрихнути, варганити, здоймати, чимчикувати, телитиси, перекалапуцькати, кришити, провадити, наябіднічати, пукнути, нестаткує, літати, штригнути, вздріти, пуджати, маїти.

Сільськогосподарська лексика нараховує 35 лексем (11,3%). Сільськогосподарські дії та процеси представлені дієсловами – *зашикородити, перебивати землю, пікувати, підсіювати, ралити, рихлити, пробирати, шкребати, люфтувати*. Назви знарядь та інвентарю включають *ведро, гралі, коновка, пікулец, рафка, шуфля, тачанка, фіра, балія, банька, басина, ваненка, кельня, шуфля, тягарці*. Назви господарських споруд та їх частин представлені лексемами *стодола, піднавес, скриня, шиба, мати, тафлі, шклярня, терніт, шіфер, пляц, верхи, двоян*.

Меншою за обсягом, але не менш істотною є група лексем, яка вміщає назви спорідненостей, характеристик, якостей людини. Вдалося зафіксувати 17 унікальних одиниць цієї групи – 5,5%. Соціальні ролі передано лексемами — *попаде, ксьондз, доктор/докторка, цьотка, тета*. Фізичні характеристики людини передають лексеми *пампулатий, тенький, моцний, слабий, набитий*. Оцінна підгрупа лексики включає слова *ябіда, мерзенний, нищістє*. Лексема *дітиска* є збірною, а *бахур* та *артист* — зневажливою назвою хлопця. *Дихалка* – дихальний орган.

Яскраво представлена фразеологія, адже 14 фразеологічних одиниць не зафіксовано у (ГШ). Фразеологізми охоплюють різні семантичні сфери, зокрема вирази зі значенням смерті або тяжкого стану, зі значенням обману та побутово-гумористичні, а саме: *виписати з метрики, замело по церковні вікна, морочити голову, не бути в голодного на обіді, не їв би ти гуті, на ладан дихати, бабратись як жук в гімні, святі хату перелетіли, ксьондз два рази казанє не каже, дай си*

на спокій, одна пара калюш, падати комінь головов, йти переверти, слабий на голову.

Група лексем на позначення елементів будинку та предметів побуту складає 12 одиниць (3,9%). Назви приміщень та споруд представлені лексемами *хата, стайня, льох, склеп*. Назви елементів будинку та предметів побуту включають *грубка, піддувало, бамбетель, лужко*. Побутові прилади позначають *переноска, гайштук, дистанційка*. Лексема *порохи* позначає пил або порошок у побутовому значенні.

Наступною є прислівникова група, у межах якої вдалось зафіксувати 10 одиниць. Прислівники способу дії представлені лексемами *махом, напомацки, навіорот, навігль*. Прислівники зі значенням інтенсивності або оцінки стану включають *нівроку, слабонько, ціхо, фист, аягже*. Темпоральний прислівник *нинька*.

Серед слів на позначення природи зафіксували 8 лексем. Сюди відносимо назви рослин – *пожички, без, помідоринне, корч*, а також їхні частини – *лупина, лушпинне, шоломинне*. Особлива лексема *май*, яка позначає рослини, якими *маять* (прикрашають) дім до свята Трійці.

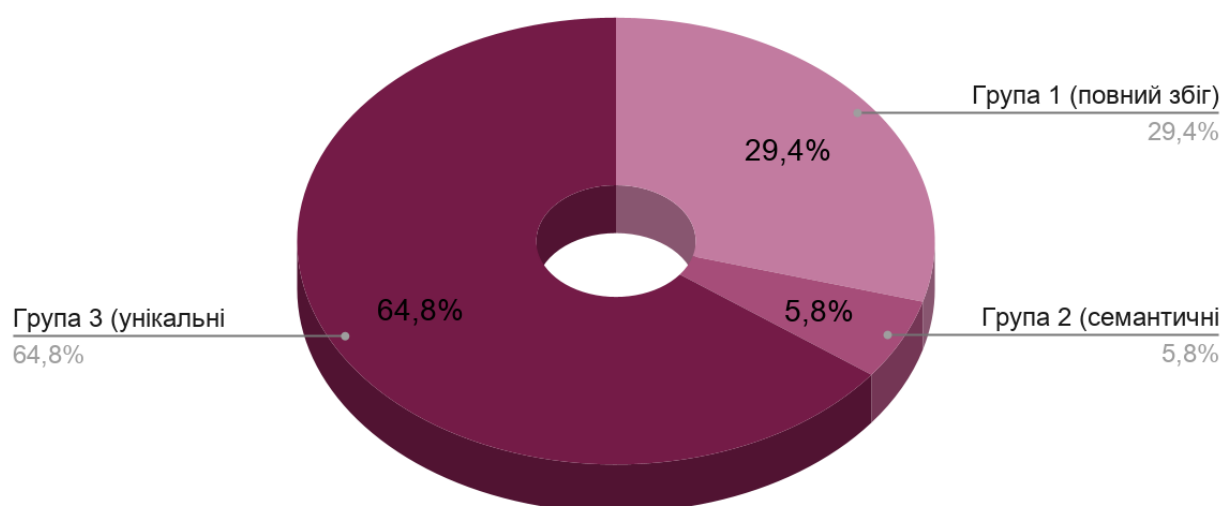
Варто обґрунтувати виокремлення групи слів «Якісна характеристика». Ця група слів вміщає 8 лексем з оцінним або описовим значенням, які характеризують предмети побуту, продукти харчування та інше. Це такі одиниці як: *лівак, мнікий, блищечий, нездалий, тамтой, тойво, олов'яний, плескатий*.

Група святкової лексики налічує 3 одиниці – *вісіле, свєсто* та *празник*. Попри малу кількість, усі три лексеми є частотними в живому мовленні носіїв говірки.

Невеликою кількістю лексем представлена також група темпоральної лексики, вона вміщає 2 одиниці – *чес* та *амінь* (у значенні кінця чогось), що є семантичним зсувом з церковної сфери.

Остання група лексики в межах унікальних лексем є група вигуків, яка представлена лише 1 лексемою. *Тась-тась* – форма, яку вживають для підкликання дрібної птиці. Варто додати, що всі тлумачення слів представлено у ДОДАТОК А, де зафіксовано 480 словникових статей.

Групи лексики

Діаграма засвідчує кількісне співвідношення трьох груп лексики, виокремлених за принципом зіставлення їх з матеріалами словника Гаврила Шила. Загальна вибірка охоплює лексеми, розподілені на 3 групи відповідно до характеру збігу з реєстром словника.

Група 1, до якої входять лексеми з повним збігом орфографічного запису та семантичного наповнення, становить 29,4% від загальної кількості зібраного

матеріалу. Така кількість збігів свідчить про те, що майже третина досліджуваної лексики має підтвердження в регіональній лексикографічній традиції.

Група 2 є найменшою, оскільки вміщає лексеми, які збігаються в орфографічному представленні, проте різняться тлумаченням або мають вужче значення порівняно із зафіксованим нами впродовж дослідження. Попри свою нечисельність (5,8%) ця група становить особливий науковий інтерес, адже відтворює динаміку семантичних зсувів у межах однієї говірки.

Група 3 складає 64,8%, що доводить наукову новизну дослідження. Адже лексеми вміщені у цій групі не зафіксовано у словнику Гаврила Шила. Така перевага свідчить про самотність досліджуваної говірки та її здатність зберігати лексичні одиниці, що не потрапили до лексикографічних праць.

Отримані дані підтверджують думку про те, що говірка значною мірою зберігає лексичну самотність та виходить за межі вже описаного матеріалу.

Висновки до Розділу 2

У практичному розділі здійснено збір, систематизацію та лексикографічний опис діалектної лексики досліджуваної говірки. Матеріал було зібрано в ході діалектологічної експедиції та окремих інтерв'ю з респондентами – жителями с. Добрівляни, які забезпечили достовірність зафіксованого матеріалу. Загалом до словника увійшло 480 лексем, які відображають різні сфери побуту та господарської діяльності досліджуваної говірки. Вагомим внеском у словнику є також представлення мікротопонімії села з використанням топографічних матеріалів, списку респондентів, що налічує 11 осіб віком від 43 до 79 років, а також QR кодів, завдяки яким можна прослухати аудіоматеріали мовлення жителів.

Увесь зібраний матеріал систематизовано за лексико-семантичним принципом. Виокремлено 13 тематичних груп, серед яких найчисельнішими є «Одяг та аксесуари», «Кухонне начиння та страви», «Сільськогосподарські знаряддя праці та процеси» та інші. Це підтверджує, що діалектна лексика найповніше представлена саме у сферах народного господарства та повсяденної діяльності.

На основі зібраного матеріалу створено словниковий реєстр матеріалів до словника говірки. Словникові статті подані за єдиним принципом, а саме: реєстрове слово, граматична характеристика, тлумачення та ілюстративний матеріал, записаний із мовлення респондентів.

Результати цього етапу дослідження засвідчують, що говірка є самобутньою діалектною системою з низкою унікальних слів та фразеологізмів, які не відображаються у наявних лексикографічних напрацюваннях.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження, метою якого було створення матеріалів до словника говірки с. Добрівляни Чортківського району Тернопільської області, дало змогу зафіксувати, систематизувати та здійснити лексикографічний опис діалектної лексики.

Історико-лінгвістичний екскурс засвідчив, що формування наддністрянського говору відбувалось під впливом складних історичних подій, власне перебування земель під пануванням різних держав, що вплинуло на подальший розвиток діалектної системи та формування багаточисельності лексичного складу говірки, наявності запозичень, зокрема з польської та німецької мов. Першу класифікаційну карту нарічч запропонував К. П. Михальчук у 1877 році, де на підставі фонетичних та морфологічних даних виділив 3 наріччя, що лягли в сучасний вигляд діалектної карти. Напрацювання І. Зілинського фіксують думки науковця про 2 наріччя, проте І. Панькевич у 1938 році пропонує нам межі ареалів усіх говорів. Саме напрацювання цих дослідників заклали наукову основу, на якій ґрунтується виконане дослідження.

Аналіз сучасних наукових підходів до вивчення особливостей наддністрянського говору продемонстрував, що попри наявність ґрунтовних лексикографічних напрацювань, зокрема «Наддністрянський регіональний словник» Гаврила Шила, говірки окремих населених пунктів залишаються маловивченими та потребують детальної наукової аргументації.

Опрацювання та порівняння можливих зібраних праць, які описують говірки окремих населених пунктів, дали змогу визначити оптимальну структуру словникової статті, яка повинна вміщувати реєстрове слово, особливі для кожної частини мови граматичні характеристики, тлумачення та ілюстративний матеріал, визначено правила ілюстрації синонімії, омонімії та фразеології, а також з'ясовано особливості вживання ремарок. Згідно з цим аналізом створено структуру власних словникових статей.

Одним із наших завдань також було дослідити мікротопонімію як складову частину словника. Зафіксовано 35 назв географічних об'єктів, що відтворено на аерознімках села. Включення мікротопонімічного матеріалу до словника розширює його наукову цінність.

Кількісний аналіз зібраного лексичного складу є ключовим етапом дослідження. Увесь матеріал було співставлено із напрацюванням Гаврила Шила «Наддністрянським регіональним словником», адже було важливо виокремити самобутні, особливі одиниці. За характером співвідношення з реєстровим словом словника було виокремлено 3 групи лексики: до першої зараховуємо повні орфографічні та семантичні збіги, наприклад *андрути*, *бузьок*, *стрих*, *затраска* та інші; до другої групи віднесли омонімічні пари, тобто слова зі зміною семантичного поля, або його розширення/звуження, серед яких – *clin*, *марок*, *парник* та інші; найбільш показовою є третя група лексики, яка складає дві третини зібраного матеріалу та демонструє лексичним матеріал не зафіксований у Гаврила Шила, наприклад *комбінація*, *кісто*, *варганити*, *рихлити*, *бамбетель* та інші.

Отже, проведений кількісний аналіз слів не лише підтвердив зв'язок досліджуваної говірки з описаним діалектним ареалом, а й переконливо засвідчив її значну лексичну незалежність від наявних лексикографічних джерел. Варто зазначити, що цінність зібраних одиниць полягає не лише у науковому підґрунті, це історична пам'ять, яка зберігає мову села, його традиції, вірування, які лягли в основу формування тієї чи іншої лексеми.

Матеріал зафіксовано у жителів віком від 43 до 79 років, це доводить, що сьогодні у епоху діджиталізації та індустріалізації молодше покоління у своєму мовленні послуговується іншими формами мови, зокрема сленгом. Популяризація зібраних одиниць акцентує увагу на тому, що діалект це унікальна особливість народу, яку потрібно фіксувати. Адже він існує в мовленні тих людей, яким ми втрачаємо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас української мови: в 3 т. АН Української РСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні [та ін.]; [редкол.: І. Г. Матвіяс (голова) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1984. 2001 с. Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / [Д. Г. Бандрівський, Л. М. Григорчук, Ф. Т. Жилко та ін. ; ред. тому Я. В. Закревська]. 1988. 520 с. : карти.
2. Бичко З. М. «Наддністрянський діалект». Чи існують інші варіанти його найменування? *Волинь-Житомищина Історико-філологічний збірник з регіональних проблем* Випуск 26 / 2015 С. 15-17
3. Бичко З. М. Наддністрянські говірки. Короткий словник. Тернопіль, 2005. 80 с.
4. Бичко З. М. Словник діалектної лексики с. Грабовець Стрийського району Львівської обл. Матеріали до вивчення курсу «Українська діалектологія». Львів : ЛДУ, 1992. 27 с.
5. Бідношия Ю. І., Дика Л. В. Говірка села Машеве Чорнобильського району. Частина перша. Тексти. Київ: Довіра, 2003. 455 с.
6. Верхратський І. Говір батюків / І. Верхратський. Львів: Друк. НТШ, 1912. 306 с. (Збірник філологічної секції НТШ ; т. XV).
7. Глібчук Н., Костів О. Г–52 Українська діалектологія: підручник / Глібчук Н., Костів О./ 2-е вид., переробл. і допов. Львів: Видавництво ПП "Магнолія 2006", 2024. 552 с.
8. Голянич М. І. Мовний портрет села Тюдів. У 2-х т. Том І. А–М / Марія Голянич. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 1000 с.
9. Горбач О. Говірки й словник діалектної лексики Тербовельщини // Зібрані статті. Т.V. Діалектологія. Мюнхен, 1993.
10. Громик Юрій. «Наша байка зусьом начча»: поліська говірка с. Липне. Монографія / Юрій Громик. Луцьк: Вежа-Друк, 2023.
11. Денисюк В. Дмитрушки. Словник говірки рідного села. Умань: ВПЦ «Візаві», 2024.

12. Дидик-Меуш Г. Мокряни. Говірка маминого села. Словник. Львів: Піраміда, 2021.
13. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови: посіб. для ф-тів мови й літ. пед. ін-тів / Ф. Т. Жилко. Київ: Рад. шк., 1955. 314 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002696>
14. Зілинський І. Карта українських говорів з поясненнями. Варшава, 1933. 23 с.
15. Котяш О. Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»», 2024. 224 с.
16. Лужецька О. Б. Мікротопонімія південно-західного Опілля : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Тернопіль, 2014. 368 с.
17. Лужецька О. Б. Прийменникові деривати у мікротопонімії Південно-Західного Опілля / О. Б. Лужецька // *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць* / відп. ред. М. Є. Скиба. Хмельницький: ХмЦНУ, 2013. Вип. 6(2). С. 175–182.
18. Матвіяс І. Г.. Українська мова і її говори : монографія І. Г. Матвіяс; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1990. 161 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001425>
19. Новіцька О. І. Назви одягу та взуття польського походження в говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 49(1). С. 153-156. URL:
20. Новіцька О. І. Назви плечового одягу в говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. № 6. С. 138-147.
21. Новіцька О. І. Назви предметів кухонного начиння у говірці Підгаєччини. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2011. № 4-5. С. 30-35.

- 22.Новіцька О. І. Назви страв із борошна у говірках Підгаєччини. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки*. 2013. № 4. С. 247-253.
- 23.Омецінський О. Мова Тернопільщини // *Шляхами золотого Поділля: Регіональний Збірник Тернопільщини. Т.2. Філядельфія, 1970. С. 176-201.*
- 24.Осінчук Ю. Структурні типи мікротопонімів Радохівщини (двослівні, багатослівні та прийменникові мікротопоназви). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. с. 231-234.
- 25.Рудницький Я. Українська мова та її говори [Електронна копія] : (з двома мапами в тексті) / Ярослав Рудницький. Львів : Накладом Вид-ва «Рідної шк.», 1937 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2018). 78 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9639%D0%B>
- 26.Русанівський, В. М., Широков, В. А., редактор, Словник української мови: у 20 т. [Словник української мови: у 20 томах] (українською), Київ: Наукова думка, Український лінгва-інформаційний фонд.
- 27.Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2008. 480 с.
- 28.Сердега Р. Л. Українська діалектологія: навчальний посібник / Р. Л. Сердега, А. А. Сагаровський. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 156 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002505>
- 29.Сороцька М. Структурні особливості мікротопонімів прийменникової та складеної структури Північної Тернопільщини / М. Сороцька // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство*. Тернопіль: ТДПУ, 2011. Вип. 2 (19) 2008–1(20) 2011. С. 191–201.
- 30.Турчин Є. Д. Словник села Тилич на Лемківщині / Є. Д. Турчин. Львів: Українська академія друкарства, 2011. 384 с.

- 31.Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1066 с.
- 32.Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. Львів: Ін-т українознавства НАНУ, 2008. 288 с.
- 33.Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт / 4-е вид., змінене і доповнене; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 896 с.
- 34.Ястремська Т. Діалектний простір Галичини: говірки української мови. Українська мова в Галичині: історичний вимір / Відп. ред. Я. Ісаєвич, М. Мозер, Н. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2011 (Серія «Історія мови»). С.55-106
- 35.Dejna K. Gwary ukraiskie Tarnopolszczyzny. Wrocaw, 1957. 189 s.
- 36.Dejna K. Leksykalne zróżnicowanie gwar w Zaleszczyckiem // Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. T. 5. 1957. s. 77-129.
- 37.Kuraszkiewicz W. Zarys dialektologii wschodnio-słowianskiej z wyborem tekstów gwarowych / W. Kuraszkiewicz. Warszawa, 1963. 168 s.
- 38.Stiebera Z., Rieger J. Atlasu językowego dawnej Łemkowszczyzny. Łódź, 1966. 88 s.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Claude Sonnet 4.5 [Програмний засіб]. 2025. URL: <https://claude.ai>
2. Горох — українські словники [Електронний ресурс]. URL: [Вхід | Горох — українські словники](#)
3. GenQRCode [Електронний ресурс]. URL: [GenQRCode - безкоштовний генератор QR-кодів.](#)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Словникові статті на літеру П

1. **ПАВУ́НКА** -и, крав. Хустка з тороками. *Обов'язково на Різдво павунку до центри си вбирає, чи ти малий, чи дорослий, нема різниці.*
2. **♦ ПА́ДАТИ КО́МІНЬ ГОЛОВÓВ** Падати стрімголов. *Защпортавси і пішов тако комінь головов тудаво вниз.*
3. **ПАЃ́ТКИ** мн. крав. Блискуча цяточка, кружальце, якими прикрашають одяг. *Сукєнка була вся в неї в паєтка, аж на гармашку було видно.*
4. **ПА́ЗУХА** -и, крав. Верхня частина сорочки. *Він хотів її напудити, та й кинув за пазуху шось зимне.*
5. **ПАЛЮ́ШКИ** мн. кул. Невеликі вироби квадратної форми із вареної картоплі та борошна. *Тепер то кісто порізати і палюшки готові.*
6. **ПАЛЯ́НІЦЯ** -і, кул. Смажений шматок прісного тіста переважно круглої форми. *Кісто си лишило та й бабка паляницць вжарила.*
7. **ПАМПУЛА́ТИЙ** -а, -е. Щокастий. *Ну сей Андрійко і пампулатий зробивси, такий лиш нівроку.*
8. **ПАМПУ́ШКА** -и, кул. Кругла солодка булочка. *Діти з пампушками на Святий вечір за дідом ходили.*
9. **ПАНТРУВА́ТИ** -ю, -єш. впантрувати. Стерегти, слідкувати. *Він лиш пантував, коли я до хати зайду, би шось вітворити.*
10. **ПАРА́ДНІ ЛА́ХИ** мн., крав. Одяг, призначений лише для важливих подій. *Се якісь парадні лахи, ці лиш на світо.*
11. **ПАРА́ДНІ МЕ́ШТИ** мн., крав. Взуття призначене лише для важливих подій. *Мешти парадні на глянс випастовані.*
12. **ПАРНІ́К** -а, госп. Дерев'яна споруда накрита плівкою для вирощування рослин. *Треба закрити парники, бо буде падати щось.*
13. **ПАРЧА́** -і, крав. Тканина з шовковою основою виткана з золотими або срібними нитками. *Бабка колись мала спідницю з парчі, така файна була.*

14. **ПАСИНКУВА́ТИ** -ю, -єш, спасинкувати. Відламувати бічні пагони рослини для зміцнення основного стебла. *Диви ніц мені ті помідори не ростут, треба спасинкувати трохи.*
15. **ПАТЕ́ЛЬНЯ** див. **БЛЯ́ШКА**.
16. **ПАТИКЕ́** мн. Палиці. *Тіво патики не викидай, може треба буде десь їх ше.*
17. **ПАШТАЛА́КАТИ** -ю, -єш. недок. Багато говорити. *Не пашталакай багато, йди ділом займиси.*
18. **ПАЩИКУВА́ТИ** -ю, -єш, недок. Відсварюватися, кричати у відповідь, зазвичай до старших людей. *Ти до мене не пащикуй, бо зараз дістанеш.*
19. **ПЕРЕБИВА́ТИ ЗЕ́МЛЮ** -ю, -єш, перебити. Збивати землю, робити її більш пухкою. *Мушу перебити в буді, щоб завтра малисти шо робити.*
20. **ПЕРЕКАЛАПУ́ЦЬКАТИ** -ю, -єш. док. Перемішати. *Перекалапуцькай таково та й буде, скільки можна з тим си бавити.*
21. **ПЕРЕНО́СКА** -и. госп. Подовжувач. *Притягни переноску, бо треба септік включити.*
22. **ПЕРЕПЛЕ́ТЕНЕЦЬ** -а, кул. Солодкі пиріжки з прісного тіста, кінці яких вивернуті всередину. *Нажарені переплетинці саме більше люблю.*
23. **ПЕЧЕ́НЯ** мн. кул. Печиво. *Треба виставити печеня на стіл, бо гості прийшли.*
24. **П'Є́Ц** див. **ГРУ́БКА**.
25. **ПИРІШКІ́** (з мнє́сом/капу́стов) мн. кул. Пиріжки з різноманітними начинками. *Мама з бабкою нині мої любимі пирішки з мнємос зробили.*
26. **ПИРІ́Г** -а, кул. Вареник. *Пирого з капустов - це саме перше, шо бабка робила на святий вечір.*
27. **ПІ́Д** див. **СТРИХ**.
28. **ПІ́ДДУВА́ЛО** -а. госп. Отвір, через який вичищають попіл. *Важай не замастиси, як будеш з піддувала чистити.*
29. **ПІ́ДГИНА́ТИ** -ю, -єш, крав, підігнути. Підшити край одягу. *Оксанко, мені туво треба пару сантиметрів підогнути.*

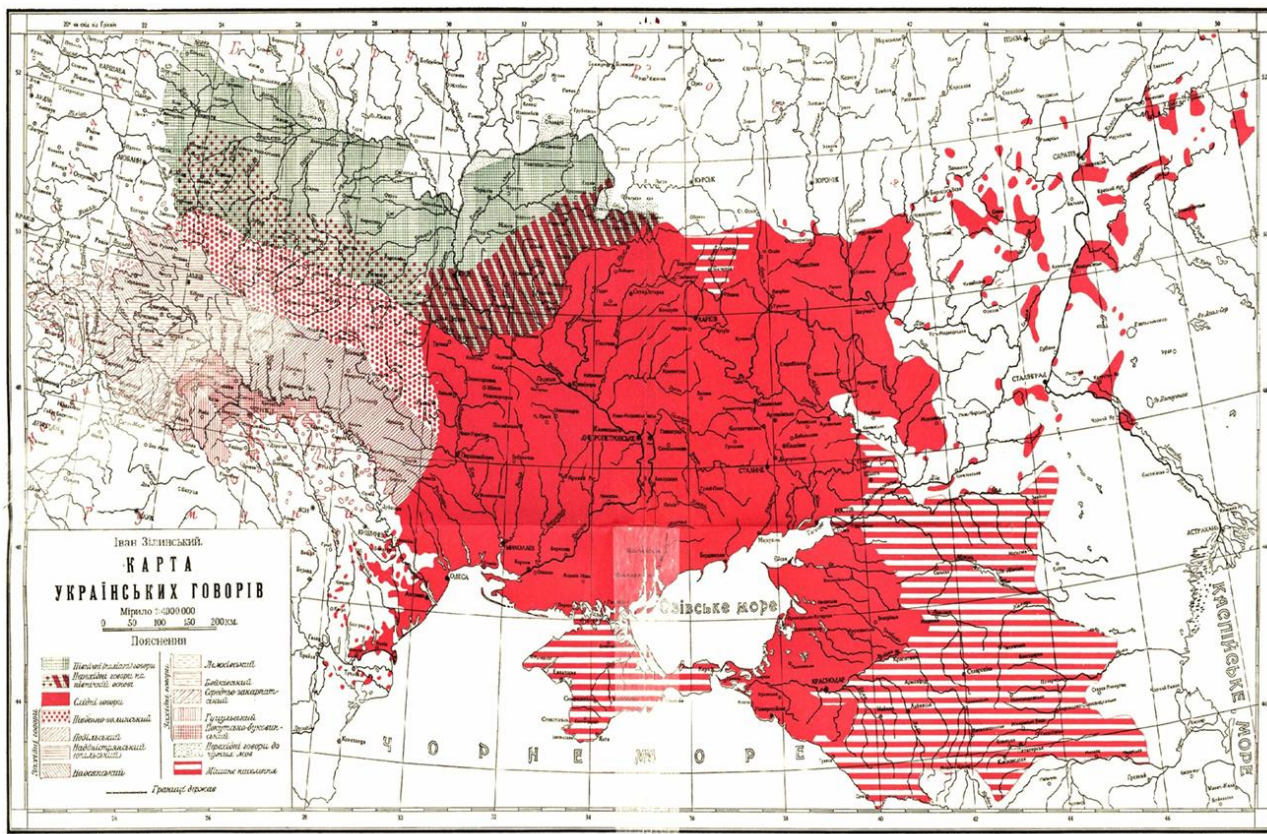
30. **ПІДНАВЄС** –а, госп. Незакрите приміщення під виступом даху або під спеціально зробленим дашком для зберігання чого-небудь. *Я забув, що піднавесом лишив шуфлю.*
31. **ПІДНО́С** -а. кул. Дерев'яний посуд для перенесення їжі. *Важсїйте, бо несу ріткє на підносі.*
32. **ПІДРЎ́БУВАТИ** див. **ПІДГИНÁТИ**.
33. **ПІДСІ́ЮВАТИ** -ю, -єш, госп., підсіяти. За допомогою сита підсипати землю під насіння, яке проросло. *Вже троха росада проросла, можна і підсіяти.*
34. **ПІ́ДТЯ́ЧКА** -и, крав. Те саме, що **ПІД'Ю́БНИК** з гаптованим мереживом. *Файно з під спідниці виднієси підтячка.*
35. **ПІ́ДШИ́ВÁТИ** -ю, -єш, крав., підшити Пришивати тканину зісподу одягу. *Підший мені туткаво, би не було сеї дєрки видко.*
36. **ПІД'Ю́БНИК** -а, ч.р., крав. Спідня нейлонова або шовкова спідниця, яку використовують, щоб не просвітлювався основний матеріал. *До цього костюма обов'язково під спідницю під'юбник.*
37. **ПІ́КУВА́ТИ** -ю, -єш, госп., запікувати. Висаджувати розсаду певного розміру. *Ось цей кавалок нам треба нині запікувати.*
38. **ПІ́КУЛЄ́Ц** -а, госп. Засіб для висаджування розсади. *Я не годна тово пальцями робити, дай мені ліпше пікулець.*
39. ♦ **ПІ́ТІ НУ́РЦА** Перевернутись, впаси. *Гоцавчи і пішов нурца з тої лавки.*
40. **ПІ́ЧКА** -и, кул. Вид кухонної плити. *Нині біля пічки 3 години простояла*
41. **ПЛА́НКА** -и, крав. Смужка тканини спереду сорочки чи блузки, на якій знаходяться врізні петельки. *Гудзики заціпались на вузькій планці.*
42. **ПЛАЩО́ВКА** -и, крав. Вид прорезиненого, водонепроникного матеріалу. *Куртка з плащовки саме ліпше на таку погоду, бо і холод не пропускає і не змокнеш.*
43. **ПЛЕСКА́ТИЙ** -а, -е. Плоский. *Як були на Дністрі, то дітиска шукали плескати камінчики, щоб жабки пускати.*

44. **ПЛЕ́ЧИКИ** мн., крав. Синтепонові подушечки, які кріпляться у піджаках на місце плечей для об'єму. *Кравчиня вишила плечики в піджак, аби файно виглядало.*
45. **ПЛІСЄРÓВКА** -и, крав. Згладжені паралельно складки. *Спідниця мала дрібну плісєровку, яка файно розходилася.*
46. **ПЛІТЬÓНКА** -и, кул. Переплетена булочка. *На пекарні в місті самі ліпші плітьонки печуть і тані.*
47. **ПЛУЖÓК** -а, госп. Пристрій для копання ям, ровів. *Плужком треба пройтися два рівки зробити.*
48. **ПЛЬÓНТАТИСЬ** -сь, -шся, недок. Плутатись. *Не пльонтався під ногами.*
49. **ПЛЯЦ** -у, госп. Територія. *Весь пляц був обгороджений дерев'єним парканом.*
50. **ПЛЯЦОК** -а, кул. Пиріг з солодкою начинкою. *На наступну неділю треба пляцків на празник наробити.*
51. **ПОВІ́ДЛО** -а, кул. Повидло, джем. *Повідло з абрикосів ще з там того року стоїт, ні один пес його не хоче їсти.*
52. **ПОДÓЛОК** -у, крав. Низ довгої сорочки або спідниці. *Баба Олена нас маленьких гойдала в подолку.*
53. **ПÓДУШКА** -и. Подушка. *Клади голову на пóдушку і спати.*
54. **ПÓЖИЧКИ** мн. госп. Порічки. *Нам ще си лишило пожички зірвати і кампот закатати.*
55. **ПОЗАТАМТÓЙ** -а, -о. Позаминулий. *Вона ще позатамтого тижня вродила, вже і дитина така нівроку.*
56. **ПОМІ́ДОРІ́ННЄ** мн., госп. Гнилі або зів'ялі помідори. *Понесла баба помідоринне в берег і пропала.*
57. **ПОМНЄ́КНУТИ** -у, -еш, док. Зменшити покарання, перестати сердитись. *Він вже помнєкнув, вже не так си злостит.*
58. **ПОПАДЄ́** -і, церк. Жінка священника. *Нині попадє прийшла на службу з всіма дітисками прийшла.*

59. **ПОРОХІ́** мн. госп. Пил. *Ше маєш пороху повитирати і можеш йти віддихати.*
60. **ПОРПАТИ** -ю, -єш. недок. Вибирати, копати (картоплю). *Ади сусіди вже порпають бараболі, а ми ще не зачинали.*
61. **ПОРУ́ЧИ** мн. госп. Поручні. *Не перехиляйси через поручі, бо злетиш вниз.*
62. **ПОСУ́ДА** мн. кул. Узагальнена назва посуду. *Гостей випровадила тепер треба ставати посуду мити.*
63. **ПО́ТАШ** -а, кул. Сода. *Коли печу пляцки, то все додаю поташ гашений оцетом, щоб пляцки були пухкі.*
64. **ПРА́ЗНИК** -а, церк. Свято. *На празник завжди купа пляцків випікаємо.*
65. **ПРИЗБІ́РУВАТИ** -ю, -єш, крав. Формувати з матеріалу складки. *Лишилося лиш прибирати спідницю і виріб готовий.*
66. **ПРИМЕ́ТКА** -и, крав. Операція з виробом до примірки. *Перед першою приміркою, я завжди роблю приметку, щоб орієнтуватиси, чи всьо файно сидит.*
67. **ПРОБИРА́ТИ** -ю, -єш, госп., пробрати. Очищувати прикореневу зону рослини від бур'янів. *Йди пробери ще одну грядку, бо я вже ледво на ногах стою.*
68. **ПРОВА́ДИТИ** -у, -иш, недок. Сварити, давати настанови. *Не провадять вже стіко, люди си зглідають.*
69. **ПРУГ** -а, крав. Вузька поздовжня смужка по краю тканини. *Для оздоблення виробу мусилам купити пруг.*
70. **ПУ́ДЖАТИ** -ю, -єш, недок. Лякати. *Не пуджай дітисок, бо потом будем підкурювати.*
71. **ПУ́КНУТИ** док. Тріснути. *От шкло пукло, а я казав не чіпай тово.*
72. **ПУ́ТНЄ** -і, госп. Відро. *Принеси мені путню води.*
73. **ПЧЄ́ХАТИ** -ю, -єш, пчехнути. Чхати. *Зачєло всьо цвісти, а я си не годна спини так пчєхаю.*

74. ПШІКАТИ -ю, -єш, напшікати. Пшикати. *Так напшікаласи духами, що не годен встояти.*

ДОДАТОК Б. Ілюстрації

Іл. 1.1 Карта українських говорів 1933 р. І. Зілінський

БОДАЧЫСКО, -а, ч., збільш. до бодак. Будячище.
БОДАЧОК, -чка, ч., зменш. до бодак. Будячок.

Іл. 1.3.1 «Словник села Тилич на Лемківщині» Є. Турчин

БА́ВКА, ы, ж. Те саме, що **ба́влинє** 1. *Лиши́с'я*
д'іти: о́то в них та́ка ба́вка.

БА́ВЛИНЄ [ба́влин'є], а, с. 1. Дитяча гра. Див.
 ще **ба́вка**. 2. Забавляння дитини, догляд за нею.
*Гур'ке мо́є ба́влин'є с то́в д'іти́нѳв, куй ві́чно ре-
 ве.* 3. Легке заняття. *Е́се не ро́бота, лиш ба́влин'є.*
 Пор. **ба́вити**.

Іл. 1.3.2

БЕС¹ – те саме, що **АБЕС**: *Гаї наї́ буде / лии́'е́се / але́ бес се ўч'ела / а ній прова́ла́нцала ден'; Запамн'і́таї соб'і́ / бес н'іко́ли ни п'із'мува́ла / бо ви́диши / до ч'о́го п'і́з'ма дово́ди.*

БЕС², -зу – бузок: *Богáто л'уді́й гента́м сади́ли лии ф'іл'іто́виї бес / а пото́му зач'ели́ ї б'і́лиї / отакі́ї / йіг гéнде ростé.*

Іл. 1.3.3

❖ **абі́'с не дочека́в**

❖ **абі́'с скис**

Іл. 1.3.4 «Мовний портрет села Тюдів» М. Голянич

БЕ́ТЮГ [ʼбит'уг(х)], ʼбетегá, ч., мед., заст. Хвороба. ʼДуже По́лан'у пут:о́чив ʼбит'ух. ▲ Ли́хый ʼбит'ух, мед. – епіле́псія. Уд ли́хого ʼбит'угу с'а не" мож'ул'і́чити. Пор. угор. beteg т.с. Див. ще **бетію́жка, хворо́та.**

Іл. 1.3.5 «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І. Сабадоша

Іл. 2.1.1 Топографічний матеріал із вказаними мікротопоназвами села
Добрівляни Чортківського району Тернопільської області

Іл. 2.1.2 Топографічний матеріал із вказаними мікротопоназвами села
Добрівляни Чортківського району Тернопільської області

Ил. 2.1.3

Ил. 2.1.4

Ил. 2.1.5

Ил. 2.1.6

Ил. 2.1.7

Ил. 2.1.8

Ил. 2.1.9

Ил. 2.1.10

Ил. 2.1.11

Ил. 2.1.12

Ил. 2.1.13

Ил. 2.1.14

Ил. 2.1.15

Ил. 2.1.16

Ил. 2.1.17

Ил. 2.1.18

Ил. 2.1.19